

Van megoldás

A választókerületi rendszer határainak újrarajzolása

Van megoldás

A választókerületi rendszer határainak újrarajzolása

A Barankovics István Alapítvány korábbi reformjavaslatainak bemutatásakor jelezte, hogy újabbak készülnek az Alapítvány szakmai műhelyeiben.

Jelen kötetben a választójogi rendszer egy elemének, az egyéni választókerületek területi beosztásának újraalkotásáról szóló javaslatunkat mutatjuk be. Szándékunknak az ad különös aktualitást, hogy az Alkotmánybíróság 22/2005. számú határozatában az Országgyűlést 2007. június 30-áig kötelezte arányosabb választókerületi rendszer kialakítására. E rendszer mindmáig nem készült el, így a Parlament mulasztásban van. A most kifejlesztett rendszerünkkel e törvénysértő helyzet mielőbbi felszámolásához szeretnénk hozzájárulni.

Bemutatjuk, hogy lehetséges olyan új választókerületi rendszer kialakítása, amely az elvárások legalább egy résznek képes eleget tenni. Minden elvárást, minden érdeket persze lehetetlen kielégíteni. A feladat megvalósítása azért nehéz, mert a választókerületek beosztásait nagyon sokféleképpen alakíthatjuk át, és a határvonalak változtatása sok esetben előnyösebb vagy épp hátrányosabb lehet a politikai élet különböző szereplőit, a pártok, politikai tömbök számára. Nem lehet mindenki számára egyaránt elfogadható új területi beosztást készíteni, de láthatóvá lehet tenni az új és új elképzelések következményeit. Rendszerünkkel azt szeretnénk elősegíteni, hogy belátható időn belül az Alkotmánybíróság ítéletének megfelelő és az érintettek döntő többségének megalégedésére szolgáló egyéni választókerületi beosztást lehessen kialakítani. (A rendszer arra is képes, hogy – választási reform esetén – kevesebb számú egyéni választókerületet lehessen kialakítani vele.)

A rendszer szabadon elérhető és használható az alábbi címen:
<http://eovk.mokk.bme.hu>

Minden érdeklődőnek jó olvasást, jó szórakozást, tanulságos szi-

mulációkat kívánnak a szerzők: Mészáros József, Speiser Ferenc, Szakadát István és Varga Dániel, a BME Szociológia és Kommunikáció Tanszékének, illetve a Pannon Egyetem, Automatizálás Tanszékének munkatársai. A projekt munkatársai külön köszönettel tartoznak Prajczér Tamásnak a GeoX Térinformatikai Kft. vezetőjének a GeoX Kft. támogatásáért és személyes segítségéért.

Kérünk minden kedves olvasót és felhasználót, hogy ha korrekcióra szoruló hibát talál a rendszer használata során, azt juttassa el a rendszer fejlesztőihez.¹

Van megoldás! Térképre fel!

Budapest, 2008. január 12.

Dr. Mészáros József
Barankovics István Alapítvány
Kuratóriumának elnöke

¹ Barankovics István Alapítvány Budapest 1088 Kálvin tér 8 II. em. 13
meszaros.jozsef@barankovics.hu

Tartalom

A választókerületi rendszer kialakítását végző térinformatikai rendszer bemutatása	6
<i>Mészáros József, Speiser Ferenc, Szakadát István, Varga Dániel</i>	
Az Alkotmánybíróság 22/2005. határozata	15
2/1990. (I. 11.) MT rendelet az országgyűlési egyéni és területi választókerületek megállapításáról. . . .	32
A választási rendszer elemei	76
<i>Mészáros József, Szakadát István</i>	

A választókerületi rendszer kialakítását végző térinformatikai rendszer bemutatása

Az új választókerületi rendszer kialakítása

Hazánk területe 176 egyéni választókerületre oszlik. Az egyéni választókerületek jelenlegi beosztása mellett 2006-ban a legnagyobb és a legkisebb választókerület méretkülönbsége a választásra jogosultak lélekszáma szerint meghaladta az 1: 2 arányt.

A legnagyobb és a legkisebb választókerületek 2006-ban

Minimális EOVK			Maximális EOVK		
megye	EOVK	Választók száma	megye	EOVK	Választók száma
Tolna	4	17933	Pest	12	45939
Jász-N.-Szolnok	2	19411	Pest	10	46659
Veszprém	6	19522	Pest	4	47874
Budapest	30	21185	Pest	8	48455
Budapest	10	21206	Budapest	25	48806

Az Alkotmánybíróság 22/2005. (VI.17.) AB határozatában megállapította, hogy a jelenlegi választókerületi beosztás nem egyeztethető össze az egyenlő választójog alapelvével, melyet az Alkotmány 71. § (1) bekezdése rögzít. Ezért kötelezte az Országgyűlést, hogy 2007. június 30-ig alkossa újra az egyéni választókerületeket. Az Alkotmánybíróság határozata indoklásában szempontokat is megfogalmazott:

„A választójog egyenlőségéből származó alkotmányossági követelmények tartalmának meghatározásakor az Alkotmánybíróság figyelembe vette az Európa Tanács Velence Bizottságának 190/2002. számú véleményét, amelyben a Code of Good Practice in Electoral Matters a közös európai választójogi örökség egyik meghatározó elemének minősíti a választójog egyenlőségét. A dokumentum szerint az egyenlőség magában foglalja a mandátumok választókerületek közötti egyenletes elosztásának követelményét, amely a következőket tartalmazza:

- a képviselői helyek elosztása kiegyensúlyozottan, világos szempontok szerint kell megtörténnjen, a következő lehetséges krité-*

- riumok figyelembevételével: népesség, a nemzeti kisebbségek számaránya, a regisztrált választópolgárok száma, a választójogukkal várhatóan élők aránya;*
- földrajzi, közigazgatási, valamint történelmi határvonalak számításba vehetők;
  - az egy képviselői helyre jutó választópolgárok száma tekintetében a választókerületenkénti eltérés nem haladhatja meg a 10%-ot, és semmiképpen sem lépheti túl a 15%-ot. E szabályoktól csak kivételes körülmények esetén engedhető meg az eltérés (adott területen élő kisebbségek érdekeinek védelme, szórványosan lakott terület egységének védelme érdekében);
  - a képviselői helyek elosztásának rendszerét legkevesebb tízvenként újra kell vizsgálni, lehetőleg választásokon kívüli időszakokban;
  - a választókerületek határvonalainak újbóli meghatározása esetén a következő szempontoknak kell érvényesülniük: elfogulatlanság, a nemzeti kisebbségek hátrányos helyzetbe kerülése lehetőségének kizárása, egy többségében független személyekből álló bizottság véleményének meghallgatása. (A bizottságnak lehetőség szerint legyen földrajzi, illetve szociológiai szakember tagja, a pártok legyenek egyenlő arányban képviselve, illetve szükség esetén a nemzeti kisebbségek is.)”

Jelen projekt célja az volt, hogy az Alkotmánybíróság ítéletében megfogalmazott kritériumoknak megfelelő választókerületi beosztást előállító térinformatikai rendszert hozzunk létre. Rendszerünk néhány, a józan ész kritériumainak megfelelő szempontot is figyelembe kíván venni a választókerületek kialakításakor. Így a rendszer a jelenlegi hatályos jogszabályoknak megfelelően megyénként alakítja ki a választókerületeket, megengedve a választókerületek székhelyének megválasztását, valamint annak a küszöbszámnak a beállítását, hogy az egyes választókerületek választópolgárainak létszáma milyen mértékben térhet el egymástól. Rendszerünk a választókerületek kialakításakor lehetővé teszi a döntéshozó politikai pártállásának figyelembevételét is, azaz azt, hogy melyik politikai oldal számára kedvező beosztást kíván kialakítani.

Mielőtt a rendszer részletes ismertetésébe kezdenénk, ismerjük meg hazánk választási rendszerének működését!

Választási rendszer Magyarországon

- I.1. Az országgyűlési képviselők száma összesen 386.
- I.2. 176 országgyűlési képviselőt egyéni választókerületben, 152-t megyei, fővárosi választókerületben (területi választókerület) listán választanak. Az egyéni és a területi választókerületben mandátumot el nem ért országosan összesített szavazatok alapján a pártok országos listáról további 58 kompenzációs mandátum került betöltésre.
- I.3. A fővárosban 32, az egyes megyékben pedig 144 egyéni mandátum kerül kiosztásra (Baranya 7, Bács-Kiskun 10, Békés 7, Borsod-Abaúj-Zemplén 13, Csongrád 7, Fejér 7, Győr-Moson-Sopron 7, Hajdú-Bihar 9, Heves 6, Jász-Nagykun-Szolnok 8, Komárom-Esztergom 5, Nógrád 4, Pest 16, Somogy 6, Szabolcs-Szatmár-Bereg 10, Tolna 5, Vas 5, Veszprém 7, Zala 5).
- I.4. A területi listákon a fővárosban 28, az egyes megyékben 124 mandátum kiosztása lehetséges (Baranya 6, Bács-Kiskun 8, Békés 6, Borsod-Abaúj-Zemplén 11, Csongrád 6, Fejér 6, Győr-Moson-Sopron 6, Hajdú-Bihar 8, Heves 5, Jász-Nagykun-Szolnok 6, Komárom-Esztergom 5, Nógrád 4, Pest 14, Somogy 5, Szabolcs-Szatmár-Bereg 9, Tolna 4, Vas 4, Veszprém 6, Zala 5).
- I.5. Az országos listán kiosztható mandátumok száma 58.
- II.1. Az egyéni választókerületekben a jelöléshez legalább 750 választópolgárnak az aláíráshoz hitelesített ajánlása szükséges. Az a párt állíthat területi listát, amely területi választókerületekben az egyéni választókerületek egynegyedében, de legalább két egyéni választókerületben jelöltet állított. Országos listát az a párt állíthat, amely legalább 7 választókerületben állított listát.
- III.1. Az egyéni választókerületben az első választási

fordulóban az a jelölt lesz országgyűlési képviselő, aki megkapta az érvényes szavazatoknak több mint felét, feltéve, hogy a szavazáson a választókerület választópolgárainak több mint fele szavazott.

III.2. Ha az első választási fordulóban a választókerület választópolgárainak több mint fele szavazott ugyan, de egy jelölt sem kapta meg az érvényes szavazatoknak több mint felét (a továbbiakban eredménytelen választási forduló), a második választási fordulóban:

a) azok jelöltek indulhatnak, akik az első fordulóban az érvényes szavazatoknak legalább 15%-át megkapták, de ha nincs legalább három ilyen jelölt, akkor az első fordulóban a legtöbb szavazatot elért három jelölt – ha a jelöltek közül bármelyik időközben visszalép – helyébe másik jelölt nem léphet,

b) képviselő az a jelölt lesz, aki a legtöbb érvényes szavazatot kapta, feltéve, hogy a szavazáson a választókerület választópolgárainak több mint egynegyede szavazott.

III.3.

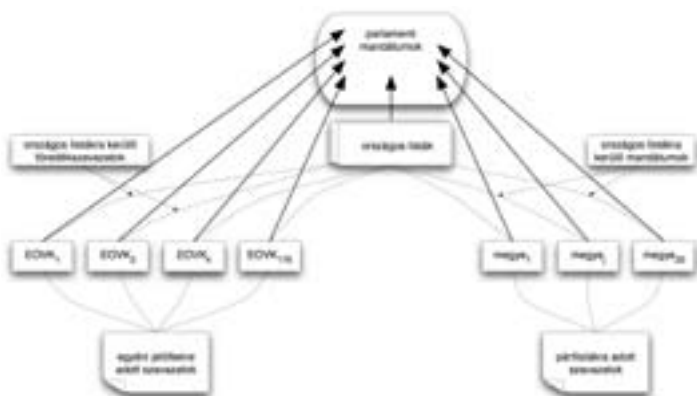
a) Területi választókerületben a pártok listáinak jelöltjei a leadott szavazatok arányában (oly módon, hogy a választókerületben megszerezhető mandátumok számához egyet hozzáadva, ezzel a számmal elosztjuk az összes érvényes szavazatot, az így kapott hányados az egy mandátum megszerzéséhez szükséges szavazatszám), a szavazólapon szereplő sorrendben jutnak mandátumhoz feltéve, ha a választópolgárok több mint a fele szavazott,

b) ha a területi választókerületben az első választási forduló érvénytelen, mert azon a választópolgároknak kevesebb mint fele vett részt, a második választási fordulóban mindazon pártlisták indíthatók, amelyek az első fordulóban indultak. A számítási mód megegyezik az a) pontban közöltekkel feltéve, ha a választópolgárok több mint az egynegyede szavazott.

- III.4. Ha a hármas szerinti számítást követően a területi választókerületben betöltetlen mandátum maradna, akkor az a lista is mandátumot szerez, amely az egy mandátum megszerzéséhez szükségesnél egyébként kevesebb, de annak kétharmadánál több szavazatot kapott. Több ilyen lista közül a mandátumot az szerzi meg, amely sorrendben a legtöbb szavazatot kapta. Ha a számítás elvégzése után üres mandátum marad, akkor ezzel a mandátummal az országos listán megszerezhető mandátumok száma növekszik.
- III.5. A négy szerinti mandátum szerzés esetén az egy mandátum megszerzéséhez szükséges és a ténylegesen elért szavazatszám különbségét le kell vonni a jelöltet állító párt országosan összesített töredékszavazatainak számából.
- III.6. Az előzőekben említett esetben nem kap azonban mandátumot az a területi pártlista, amely a mandátum megszerzéséhez az adott választókerületben szükséges számú szavazat több mint kétharmadát, és ha a párt listája a területi pártlistákra a választó polgárok által leadott országosan összesített érvényes szavazatok több mint **5%-át (1990-ben 4%-át)** nem érte el.
- III.7. Az országos listákon a jelöltek az országosan összesített töredékszavazatok arányában a bejelentés sorrendjében jutnak mandátumhoz. Töredékszavazatnak minősülnek:
- a) az egyéni választókerületben a választás első érvényes fordulójában az olyan pártjelöltekre leadott szavazatok, amelyekkel a választás egyik fordulójában sem szereztek mandátumot,
  - b) területi választókerületben a választás érvényes fordulójában – a listákra leadott olyan szavazatok, amelyek mandátum megszerzéséhez nem voltak elegendőek, illetőleg amelyek a mandátum megszerzéséhez felhasznált szavazatszámot meghaladták.

IV.1. A választópolgárok szavazókörökben szavaznak. A szavazókörök számát és területi beosztását a jegyző állapítja meg, úgy, hogy egy szavazókörre 600, de legfeljebb 1200 választó polgár jusson, de minden községben legyen legalább egy szavazókör.

A választási rendszer működésének vázlatos ábrája

A választókerületi beosztás és a választási eredmény kapcsolata

A választókerületi beosztás jelentős mértékben befolyásolhatja a választások végeredményét. A választások így módon történő manipulálása *gerrymandering* néven híresült el. A kifejezés Elbridge Gerry (1744. 07. 17 - 1814. 11. 23) amerikai politikus és a szalamandra szavak keresztezéséből származik. 1812-ben Elbridge Gerry, Massachusetts állam kormányzója úgy szabta át a választókerületeket a helyi törvényhozási választások előtt, hogy a demokrata-republikánus jelölteknek kedvezzen a föderalista jelöltekkel szemben. Az így kialakított bizzarr formájú választókerületek közt olyan is akadt, amelynek határai egy szalamandrárt formáztak, így született meg a kormányzó neve és szalamandra szó összevonásából a gerrymandra (gerrymander, gerrymandering) kifejezés, amelyet azóta is használnak a választókerületek határaival való manipulálás jelölésére.

Rajz a Boston Gazette 1812 március 26-i számából

Tekintsünk egy egyszerű példát. Tegyük fel két, A-val és B-vel jelölt politikai blokk létezését. Álljon 4 választókerületre felbontandó területünk egy városból és szuburbációjából. Tegyük fel, hogy a terület 8×8 politikailag homogén egységre osztható. A városmagban és a szuburbációban éljenek A típusú politikai preferenciával rendelkező választópolgárok. A városmagot körülölelő lakóterületen éljenek B típusú politikai preferenciával rendelkező választópolgárok. Példánkban a felosztandó területen ugyanannyi A és B típusú választópolgár él.

Attól függően, hogy a választókerületek határait hol húzzuk meg, egészen másfajta eredményt kaphatunk. A b) ábra azt mutatja be, hogy lehetséges 3:1 arányú A típusú választói győzelem, míg a c) ábra arra világít rá, hogy ennek a fordítottja is elképzelhető. Tehát a választókerületi beosztás, azaz, hogy hol húzzuk meg az egyes választókerületek határait, döntő mértékben befolyásolhatja a választások eredményét.

Nem véletlen, hogy az Egyesült Államokban, ahol a törvények általában nem szabályozzák szigorúan a választási térképek elfogadhatóságát, az elmúlt 200 évben nagyon nagyszámú precedens volt törvénybe nem ütköző gerrymanderingre. (Nem is tekintve most olyan komplexebb változatait, mint a hatalomba bebetonozó kétpárti gerrymandering, vagy az etnikai kisebbségek érdekeit védő affirmatív gerrymandering.)

A példában semmilyen objektív, pártok feletti szempont nincsen, ami alapján a két versengő felosztás közül választani lehetne, és a döntéshozók nem tehetnek „álnaívan” úgy, mintha nem lennének birtokában a múltbéli választási adatoknak. Ez mutatja, hogy a gerrymandering lehetősége lényegében nem kiküszöbölhető. A döntési folyamat társadalmi kontrollja szükséges ahhoz, hogy jelentőségét a minimálisra csökkentsük.

Gerrymandering a gyakorlatban

a.) A terület felosztás előtt

A	A	A	A	A	A	A	A
A	B	B	B	B	B	B	A
A	B	B	B	B	B	B	A
A	B	B	A	A	B	B	A
A	B	B	A	A	B	B	A
A	B	B	B	B	B	B	A
A	B	B	B	B	B	B	A
A	A	A	A	A	A	A	A

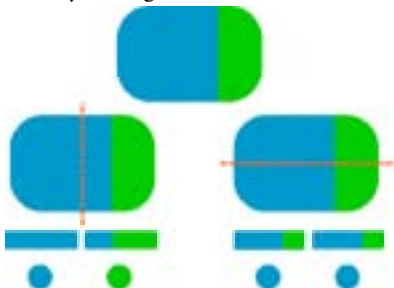
b.) A preferenciával rendelkezőknek kedvező felosztás

A	A	A	A	A	A	A	A
A	B	B	B	B	B	B	A
A	B	B	B	B	B	B	A
A	B	B	A	A	B	B	A
A	B	B	A	A	B	B	A
A	B	B	B	B	B	B	A
A	B	B	B	B	B	B	A
A	A	A	A	A	A	A	A

c.) B preferenciával rendelkezőknek kedvező felosztás

A	A	A	A	A	A	A	A
A	B	B	B	B	B	B	A
A	B	B	B	B	B	B	A
A	B	B	A	A	B	B	A
A	B	B	A	A	B	B	A
A	B	B	B	B	B	B	A
A	B	B	B	B	B	B	A
A	A	A	A	A	A	A	A

d.) a jelenség vizuális szemléltetése

Az alkotmánybíróság ítéletének megfelelő választókerületek kialakítása

A 2006-os választói adatok alapján egy átlagos választókerület lélekszáma mint egy 45700 fő, attól függően, hogy mekkora eltérést tekintünk megengedhetőnek ettől a lélekszámtól, különböző küszöbszámokat kapunk. Ezeket az adatokat foglalja össze a következő táblázat:

Az összes választásra jogosultak száma (2006):	8 046 129
Átlagos eovk létszám:	176 eovk esetén 45 716

Küszöb (%)	lszmin	lszmax
10	43 430	48 002
15	42 287	49 145
25	40 002	51 431

Hazánk területileg eltérő népesség dinamikája 1990. óta jelentős népesség átrendezést eredményezett a különböző megyék között. Így a már 1990-ben sem arányos választókerületi felosztás napjainkra jelentős különbségeket eredményezett. Ennek az eltérésnek a kiegyenlítése megkívánja az egyéni választókerületek számának megyék közötti újrendezését. A következő táblázatban a javasolt újrendezés és annak alapjául szolgáló adatok olvashatóak:

megyenév	választószám	eovk_szamol	eovk_jelen	javaslat	változás
BUDAPEST	1379459	308174	32	30	-2
BARANYA	322455	78053	7	7	0
BÁCS-KISKUN	432280	98455	10	9	-1
BÉKÉS	311597	68815	7	7	0
BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN	571141	12849	13	12	-1
CSONGRÁD	337890	78391	7	7	0
FEJÉR	342728	78496	7	8	1
GYŐR-MOSON-SOPRON	353498	78732	7	8	1
HAJDÚ-BIHAR	430825	98424	9	9	0
HEVES	258788	58660	6	6	0

megyénév	választószám	eovk_szamolt	eovk_jelen	javaslat	változás
JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK	326580	78144	8	7	-1
KOMÁROM-ESZ-TERGOM	251441	58500	5	6	1
NÓGRÁD	172459	38772	4	4	0
PEST	900518	198698	16	20	4
SOMOGY	265368	58805	6	6	0
S Z A B O L C S - SZATMÁR-BEREG	443859	98709	10	10	0
TOLNA	196886	48307	5	4	-1
VAS	213705	48675	5	5	0
VESZPRÉM	295621	68466	7	6	-1
ZALA	239031	58229	5	5	0

Az adatok tanulsága szerint a változások legfőbb nyertese Pest megye, míg Budapesten arányaiban ugyan, de kismértékben csökken a választókerületek száma.

A jelenlegi választókerületi beosztás a nagyobb településeket gyakorlatilag még akkor is szétvágja, ha önállóan is alkotnának választókerületet. Javaslatunk kidolgozása során a rendszer prioritásként veszi figyelembe azt, hogy egy-egy megyei jogú város amennyiben az lehetséges önmagában a környező településekkel történő összevonás nélkül alkosson egyéni választókerületet. Így például Veszprém, jelenleg két választókerületbe is sorolódik míg javaslatunk egy önálló Veszprémi választókerületet határozna meg. A megyei jogú városok legfontosabb létszám adatait a következő táblázatban foglaltuk össze:

Kshkod	Település	Isz	eovk (db)		Isz (fő)		eovk (db)		Isz (fő)		eovk (db)		Isz (fő)	
			mean	mean marad	10%min	10%min marad	10%max	10%max marad	15%min	15%min marad	15%max	15%max marad		
15200	BÉKÉSCSABA	52 088	1,14	6 371,36	1,20	8 657,19	1,09	4 085,53	1,23	9 800,11	1,23	9 800,11	2 942,61	
15130	DEBRECEN	163 743	3,58	26 593,07	3,77	33 450,57	3,41	19 735,58	3,87	36 879,32	3,87	36 879,32	16 306,83	
20491	EGER	45 777	1,00	60,36	1,05	2 346,19	0,95	45 777,00	1,08	3 489,11	1,08	3 489,11	45 777,00	
25584	GYŐR	102 480	2,24	11 046,72	2,36	15 618,38	2,13	6 475,05	2,42	17 904,21	2,42	17 904,21	4 189,22	
8314	HÓDMEZŐVÁSÁRHELY	38 021	0,83	38 021,00	0,88	38 021,00	0,79	38 021,00	0,90	38 021,00	0,90	38 021,00	38 021,00	
20473	KAPOSVÁR	54 871	1,20	9 154,36	1,26	11 440,19	1,14	6 868,53	1,30	12 583,11	1,30	12 583,11	5 725,61	
26684	KECSKEMÉT	86 293	1,89	40 576,36	1,99	42 862,19	1,80	38 290,53	2,04	1 717,21	2,04	1 717,21	37 147,61	
30456	MISKOLC	141 377	3,09	4 227,07	3,26	11 084,57	2,95	45 372,05	3,34	14 513,32	3,34	14 513,32	43 086,22	
30933	NAGYKANIZSA	42 527	0,93	42 527,00	0,98	42 527,00	0,89	42 527,00	1,01	239,11	1,01	239,11	42 527,00	
17206	NYÍREGYHÁZA	92 428	2,02	994,72	2,13	5 566,38	1,93	44 425,53	2,19	7 852,21	2,19	7 852,21	43 282,61	
19415	PÉCS	125 941	2,75	34 507,72	2,90	39 079,38	2,62	29 936,05	2,98	41 365,21	2,98	41 365,21	27 650,22	
25788	SALGÓTARJÁN	35 293	0,77	35 293,00	0,81	35 293,00	0,74	35 293,00	0,83	35 293,00	0,83	35 293,00	35 293,00	
8518	SOPRON	45 916	1,00	199,36	1,06	2 485,19	0,96	45 916,00	1,09	3 628,11	1,09	3 628,11	45 916,00	
33367	SZEGED	129 387	2,83	37 953,72	2,98	42 525,38	2,70	33 382,05	3,06	2 523,32	3,06	2 523,32	31 096,22	
14827	SZÉKESFEHÉRVÁR	83 359	1,82	37 642,36	1,92	39 928,19	1,74	35 356,53	1,97	41 071,11	1,97	41 071,11	34 213,61	
27854	SZOLNOK	60 816	1,33	15 099,36	1,40	17 385,19	1,27	12 813,53	1,44	18 528,11	1,44	18 528,11	11 670,61	
3009	SZOMBATHELY	65 073	1,42	19 356,36	1,50	21 642,19	1,36	17 070,53	1,54	22 785,11	1,54	22 785,11	15 927,61	
18157	TATABÁNYA	56 707	1,24	10 990,36	1,31	13 276,19	1,18	8 704,53	1,34	14 419,11	1,34	14 419,11	7 561,61	
11767	VESZPRÉM	47 390	1,04	1 673,36	1,09	3 959,19	0,99	47 390,00	1,12	5 102,11	1,12	5 102,11	47 390,00	
32054	ZALAEGERSZEG	49 337	1,08	3 620,36	1,14	5 906,19	1,03	1 334,53	1,17	7 049,11	1,17	7 049,11	191,61	

A rendszer használata

Az előzőekben leírtakból világossá válhatott, hogy egy választókerületi térkép megalkotásánál számos szempontot figyelembe kell venni. Mi az alábbiakat építettük be rendszerünkbe:

1. Az Alkotmánybíróság ítéletének történő megfelelés
  - a. a kerületek lakosság száma az előre kiszámolt korlátok közé essen
  - b. a kerületek geometriailag összefüggőek legyenek
2. települések lehetőség szerinti egyben tartása
3. a kerületek minél szabályosabb, konvexebb alakúak legyenek
4. A választókerületi centrumok lehetőség szerint szabadon történő megválasztása
5. a felhasználó megadhatta, hogy milyen megcélzott választási eredményre törekszik a térkép rajzolásakor (gerrymandering)

Külön felhívjuk a figyelmet az utolsó szempontra a felsorolásban. Ennek a funkciónak köszönhetően a választókerületi térkép megalkotásánál követett politikai szempontok vizsgálat tárgyává tehetőek. Mint a gerrymanderingről írottaknál láthattuk, nem létezik olyan választókerületi térkép, ami eredendően elfogulatlan lenne: bármilyen konkrét felosztásról kimutatható, hogy valamilyen mértékben kedvez egyik vagy másik politikai csoportosulásnak. A „második legjobb dolog” amit ezután remélhetünk, hogy nyílt és a közvélemény által ellenőrzött módon történjen ezeknek az elfogultságoknak, manipulációs lehetőségeknek a vizsgálata, majd a döntéshozatal. Reményeink szerint ezt a célt segíti majd elő rendszerünk, amely minden érdeklődő választópolgár számára hozzáférhető.

A fent felsorolt szempontokat a rendszer menüpontjai mutatják be és a menü egyes elemein keresztül lehetőség nyílik a szempontoknak megfelelő paraméterek kiválasztására. Így a rendszerünk egy meglehetősen nagy adathalmaz fölötti többcélú optimalizálást végez. A többcélú optimalizálási mag funkciókat térinformatikai rendszerbe ágyaztuk bele. Az algoritmus leírását és a rendszer működésének részletes ismertetését a következő fejezetek mutatják be.

A rendszer térképgeneráló komponensének leírása

A rendszer mögött egy optimalizáló algoritmus áll. Ennek a feladata a választókerületekre történő manipulatív felosztások (gerrymandering) előállítás, előírt feltételeknek megfelelően. Az alábbiakban röviden ismertetjük az algoritmust. A „választási térkép” kifejezést a „választókerületi felosztás” szinonimájaként használjuk.

A választási adatokat az alkalmazás egyszerűsége és áttekinthetősége okán két politikai tömbbe aggregáltuk, bal és jobb tömbre egyszerűsítve le a többpárti eredményeket. Egy tényleges manipulatív térképrajzoló személy a múltbéli adatok alapján azonosítaná, hogy hol koncentrálódnak az egyes politikai tömbök szavazói, és eldöntené, hogy az ellenfél választóit mely (kis számú) körzetekben igyekezzen sűríteni, miközben a többi (nagyobb számú) körzetekben éppen felhígítani, elaprózni igyekezne az ellenfél választóinak blokkjait. Lényegét tekintve ezt a tevékenységet utánozza algoritmusunk is.

Az algoritmus egyszerre egy megyén dolgozik, hiszen a megyehatárok szükségszerűen választási kerülethatárok is egyben, és ez az országos térkép megrajzolását sok kisebb részfeladatra bontja. A rendszer végleges változatában a megyehatárok kötelező betartásán kívül a rendszer igyekszik betartani majd a nagyobb települések lehetőség szerinti egyben tartását is. Ez a funkció a jelenlegi változatban még nem szerepel.

A létszámokról és az összefüggőségről szóló feltételek merevek, azokat mindenképpen be kell tartania a rendszernek. A többi feltétel fokozatok kérdése. A létszámfeltétel ellenőrzéséhez szükséges demográfiai adatokat beépítettük a rendszerbe.

Az utolsó, politikai célt tartalmazó feltétel beépítése felelős azért, hogy előállított térképeink manipulatívak legyenek. Ennek ellenőrzéséhez az algoritmus fontos részfeladata, hogy megpróbálja megbecsülni a jövőbeli választások pártonkénti győzteseit, adott választókerületi felosztás mellett. Természetesen jövőbeli választási adatokkal nem rendelkezünk. Ezért ezeket múltbéli adatokból jósoljuk, mint mindenki, aki valaha manuális vagy gépi eszközökkel manipulatív térképet rajzolt. Ehhez rendelkezésünkre állnak a 2002-es és 2006-os választások részletes, szavazóköri bontású egyéni választási adatai.

A program következő változata képes lesz arra, hogy a 2002-es és 2006-os választások nagyfelbontású választási adatainak összevetésével azonosítsa, hogy az egyes politikai blokkoknak hol mennyire stabil a támogatása, és ez alapján finom modellt építsen, amely a politikai közhangulat sokféle állása mellett is sikeresen manipuláló térképeket épít. A program jelenlegi „demó” változatában ezt a modellt egy rendkívül egyszerű megoldás helyettesíti: A jövőbeli választás eredményeit a 2006-os adatokból nyeri. Ez a leegyszerűsítés jelenlegi rendszerünk talán legsúlyosabb hiányossága. Ezt a hiányosságot részben kompenzáló az algoritmus nem elégszik meg a néhány szavazat mértékű győzelemmel egy-egy választókerületben, hiszen ha ezt tenné, akkor a politikai közhangulat egészen kis változása is drasztikusan változtathatná meg az eredményt, visszajára fordítva a manipuláló fél erőfeszítéseit. A fenti feltételrendszer ellenőrizve az algoritmus egy büntetőpontszámmal jellemzi egy adott választási térkép elfogadhatóságát. Ez a mérőszám úgy jön létre, hogy minden feltétel büntetőpontot rendel a térképhez, annak mértékét számszerűsítve, hogy a feltétel mennyire sérül. Az öt feltételnek megfelelő öt büntetőpontot kombináljuk aztán egyetlen számba, ami kifejezi a térkép jóságát. Sem az egyes feltételekhez rendelt képletekről, sem az azokat kombináló képletről nem írunk ebben a rövid ismertetőben, de azt megemlítjük, hogy ezek összetett módon függenek attól, hogy a keresés milyen fázisban van, és behangolásuk aprólékos kísérletezést igényel.

Az algoritmus a szimulált hűtés nevet viselő optimalizációs eljárással keres minél kisebb büntetőpontszámú térképet, tehát olyant, amely a feltételrendszert a lehető leginkább kielégíti. A szimulált hűtés lényege, hogy

- egy kiinduló térképből indulva
- véletlenszerű apró változtatásokat végzünk,
- előnyben részesítve azokat a változtatásokat, amik csökkentik a büntetőpontot.

A hűtés elnevezés a módszer fizikai folyamatokkal való analógiájából ered, és arra utal, hogy időben előre haladva egyre ritkábban választunk előnytelen változtatásokat. Ha soha nem választanánk előnytelen változtatásokat, akkor a keresés „beszorulna” nem megfelelő térképeknél. A véletlen változtatások segítenek abban, hogy a keresés az ilyen, ún. lokális optimumokból kiszabaduljon, és eljusson az ún. globális optimum közelébe. Megjegyezzük, hogy eze-

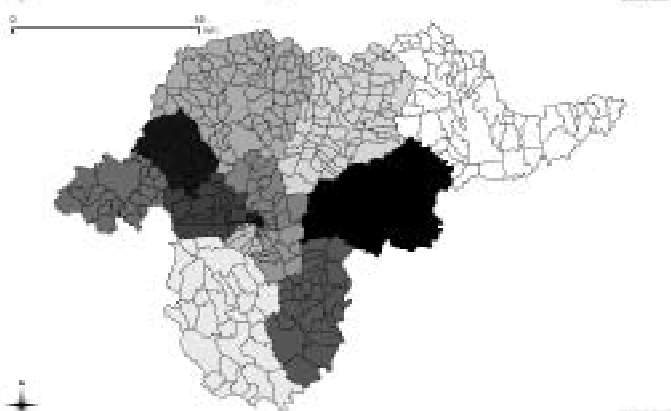
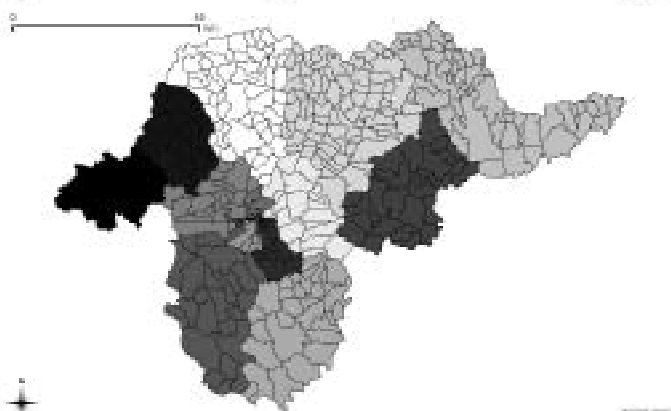
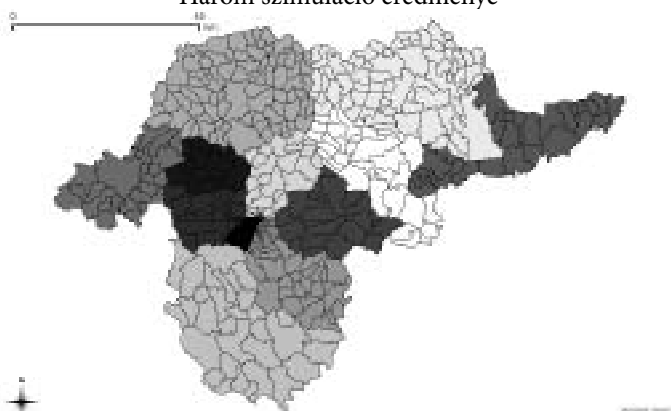
ket a véletlenszerű változtatásokat mégsem tökéletesen taláalomra választjuk, a rendszer a keresést igyekszik a létszámeqyensúlyban lévő kerületfelosztások felé „sodorni” .

A kiinduló térkép megrajzolásához a felhasználó által javasolt magtelepülésekből indul ki a rendszer. De ha nem talál olyan térképet, amely ehhez a térképhez hasonló, és kielégíti a feltételeket, akkor a keresés hamar elvándorol a kiindulási térkép közeléből, és a végső térkép nem fogja betartani a magtelepülésekre vonatkozó javaslatokat.

Előfordul, hogy a keresés a szimulált hűtés alkalmazása ellenére zsákutcába fut. Ilyenkor a rendszer új kezdőtérképből indulva új keresést végez. Néhány sikertelen próbálkozás után jelenti a kudarcot. Az eljárás rendkívül sok számítást végez egyetlen megye választási térképének előállításakor. Ezért nem meglepő, hogy egy megye térképének meghatározása még akkor is 20-30 másodperc körüli időt vesz igénybe, ha az adott pillanatban az egész rendszer csak egyetlen felhasználó terheli ezzel. Nagyszámú párhuzamos felhasználó esetén a rendszer válaszideje könnyen a kivárthatatlanságig nő. Ezért sajnos drasztikusan korlátoznunk kell a térképgeneráló funkcióhoz egyszerre hozzáférő felhasználók számát.

Illusztrációként a következő oldalon bemutatunk három ábrát, amelyek három szimuláció eredményét mutatják. A 2006-os adatok alapján az egyes térképeken rendre 3,4 illetve 5 választókerületet szerezne a jobboldali választási blokk a szimulációban megadott 13-ból. (Itt említjük meg, hogy a rendszernek nem célja, hogy hasonló területű választókerületeket hozzon létre. Egy megye egyes területeinek népsűrűsége nagyon különböző lehet. A cél a hasonló létszám elérése, ami nagyon különböző területű választókerületekhez vezethet, mint az ábráinkon is látható.)

Három szimuláció eredménye

A választókerületi rendszer kialakítását végző rendszer használata

Elérhetőség

A <http://eovk.mokk.bme.hu> címen a szolgáltatás nyitóoldala elérhető. Az URL beírásával megkezdhetjük a rendszer használatát.

Szoftver követelmények

A web-alkalmazás PHP, JavaScript (AJaX) és HTML felhasználásával készült. Használatához elegendő egy böngésző (pl. Mozilla Firefox, Internet Explorer, Opera...), melyek közül a Mozilla Firefox ajánlott (ebben a böngészőben teszteltük a rendszert mindenre kiterjedően). Az alkalmazás működéséhez a süti (Cookies) engedélyezése szükséges, ezt a böngésző biztonsági beállításai között lehet megtenni. Alapértelmezett esetben ezek engedélyezve vannak.

Térképet gyorsan!

Általában egy rendszer használatának megkezdésekor gyors eredményt szeretnénk látni. A rendszer működésének részletes leírása előtt egy térkép megjelenítésének módját írjuk le. Az oldal címének a böngészőbe írása után, az oldal betöltődése után megjelenő térkép jobb oldalán található kék sáv kiválasztásával megjeleníthetjük a rendszer menüjét. A Térképek a rendszerben menüpont alatt található publikus térképeket a nem regisztrált felhasználók is böngészhetik.

Térkép betöltése

A Térképek a rendszerben menüpontra kattintva a rendszer felhasználó által létrehozott térképek listáját láthatjuk, melyről tetszőleges térképet választhatunk a Betölt gomb megnyomásával. Ennek hatására a kiválasztott térkép automatikusan betöltődik a térképre. A térképen megjelenő választókerületekre kattintva, információt kaphatunk az azt alkotó településekről, valamint annak létszámáról. A későbbiekben ezt a műveletsort ismételve az összes – a publikus listában szereplő – térképet megtekinthetjük. *Pl. Az **sf1** nevű térkép betöltésével Borsod megye választókerület-változatait jeleníthetjük meg, ha a megye területén jobb gombbal kattintunk, a < / > gombokkal pedig válthatunk a változatok között.*

Általános tanácsok

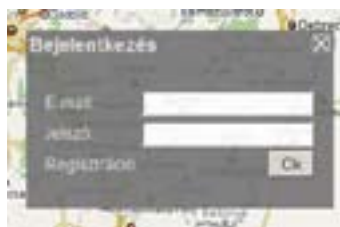
A böngészőt leterhelheti a túl sok vektoros adat Google Maps-en történő megjelenítése. Célszerű először egy töredék térkép megjelenítése, a rendszer használatának gyakorlására és sebességének tesztelésére. Ha a teljes ország kerületei szerepelnek a térképen, a térkép mozgatása és reakcióideje lassulhat, ekkor érdemes megvárni az előző kattintás eredményét.

Menü és ablakok kezelése

A nyitólap jobb oldalán egy kék sávban található a menü, melyet előhozhatunk, illetve elrejtethetünk a rajta található nyíl kiválasztásával. A menü a rendszer használata közben bármikor ki/bekapcsolható marad, hogy a térkép böngészését ne akadályozza. A rendszer használata során felugró párbeszédablakkal találkozhatunk ezek bezárása rendszerint a jobb felső sarokban található jel kiválasztásával lehetséges.

Bejelentkezés/regisztráció

A menüpont segítségével a már regisztrált felhasználók e-mail címük és jelszavuk megadásával bejelentkezhetnek a rendszerbe.

1. ábra Bejelentkezés ablak

A teljes funkcionalitás eléréséhez regisztrált felhasználónak kell lennünk, ezt a Bejelentkezés ablak Regisztráció pontjának kiválasztásával érhetjük el, ahol az alábbi adatok megadásával regisztrálhatunk. A regisztrálás után a rendszer jelzi a regisztráció sikerességét, amennyiben ez sikeres volt, újra a Bejelentkezés pontra kattintva, az előzőekben megadott adatainkkal bejelentkezhetünk a rendszerbe.

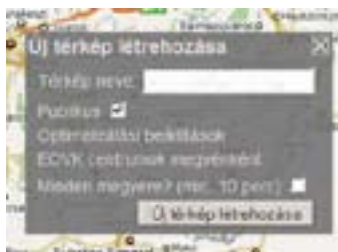

2. ábra Regisztrációs űrlap

A rendszer használatához nem feltétlenül szükséges regisztrált felhasználónak lenni, azonban így csak a rendszer felhasználói által publikusnak megjelölt térképeket tekinthetjük meg, saját térkép készítésére nincs lehetőségünk.

Új térkép létrehozása

3. ábra Új térkép létrehozása ablak

Csak regisztrált felhasználók érhetik el a menüpontot, mely lehetőséget ad egy új térkép létrehozására. Az új térkép menüpontra kattintva megjelenő párbeszédablak a következő beállítási lehetőségeket ajánlja fel:

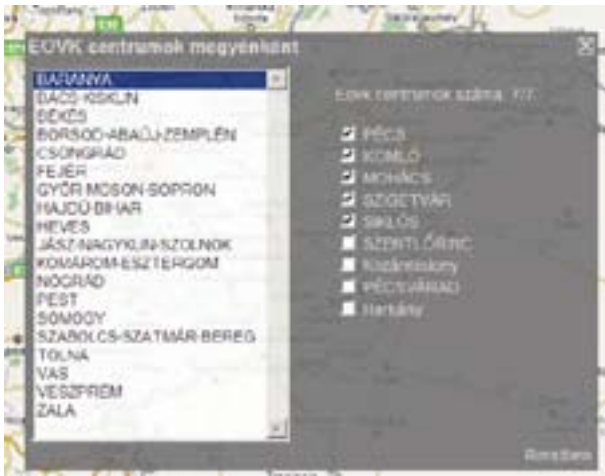
- Térkép neve
Egy általunk választott nevet adhatunk a térképnek a későbbi megkülönböztetés megkönnyítése érdekében.
- Publikus
Jelölhetjük, hogy az elkészítendő térkép mások számára látható legyen-e a rendszerben. Ha be van kapcsolva ez a jelölőnégyzet, akkor a térképünket mások is megtekinthetik.
- Optimalizálási beállítások
A választókerületeket létrehozó algoritmus számára adhatunk meg itt paramétereket.

- Melyik oldalnak kedvezzen a körzetek kialakítása közben? (jobb, bal)
- Milyen létszámküszöböt alkalmazzon? (10, 15, 25%)
- Hány választókerületre ossza fel az országot? (jelenleg 176)

4. ábra Térkép optimalizálási beállítások

- EOVK centrumok megyénként
 Beállíthatjuk, hogy megyénként mely településeket igyekezen az algoritmus választókerület-központra választani. Nem minden esetben ragaszkodik a megadott paraméterekhez, mert elképzelhető, hogy ez az erős megkötés rontja az optimalizálás jóságát. A párbeszédablakban a megyéket egyenként kiválasztva az ablak jobb oldalán megjelenő listában a települések előtt megjelenő jelölőnégyzet ki/bekapcsolásával jelölhetjük a főbb településeket központra. Figyelni kell arra, hogy a megyére előre meghatározott választókerület-számnál nem adhatunk meg több központot, ezt az alkalmazás folyamatosan ellenőrzi. Csak úgy jelölhetünk új települést, ha egy másikat előtte kivesszünk a listából. A listát alapértelmezésben a legnagyobb településeket tartalmazza. Ha csak egyetlen megyére vagyunk kíváncsiak, és gyors eredményt szeretnénk ezt a pontot érdemes kihagyni és csak egy üres térképet létrehozni, amelyen a kívánt megyére állíthatjuk be a paramétereket.

5. ábra EOVK centrumok beállítása

- Minden megyére
Mivel az optimalizálás a teljes országra hosszú időt vesz igénybe, ezt a jelölőnégyzetet üresen hagyva elkerülhetjük a teljes generálási folyamatot. Ekkor az Új térkép létrehozása gombra kattintva csak egy üres térképet hozunk létre, melyen megyénként külön is létrehozhatunk választókerület-változatokat. Ezzel a rendszer használatát gyorsabbá, gördülékenyebbé tehetjük. Amennyiben a teljes országra szeretné az optimalizálást elvégezni, a jelölőnégyzetbe kattintva egy pipa jelenik meg.
- Új térkép létrehozása gomb
A gomb megnyomása után a rendszer jelzi, hogy az adatbázisban a térkép létrejött. Ha a Minden megyére jelölőnégyzetet kipipálta, a megyék generálása elkezdődik, és a rendszer egy állapotjelző ablakban folyamatosan jelzi, hogy hány megyével készült el. Ha nem jelölte be a jelölőnégyzetet, akkor egy üres (kerületeket nem tartalmazó) térkép töltődik be a rendszerbe. Ekkor a felületre nem kerülnek választókerületek, a térkép betöltését a menüben a betöltött térkép nevének változása jelzi. Ezen a térképen szabadon barangolhat, és az egér jobb gombjával Magyarország területén a kívánt megyékre egyenként kattintva, kézzel hozhat létre választókerület-változatokat.

Térképek a rendszerben

Lehetőségünk van az általunk eddig létrehozott térképek betöltésére és törlésére, illetve más felhasználók által publikusnak jelölt térképek megtekintésére.

6. ábra Térképek a rendszerben

A saját térképeim kiválasztásával a létrehozott térképek névsorba rendezett listáját érhetjük el, melyen az új térkép létrehozásánál megadott adatok alapján kereshetjük ki az általunk kívánt térképet. A publikus térképek a rendszerben egy hasonló listát ad, melyen azonban csak a térképek betöltésére van lehetőségünk. Ezek a rendszer más felhasználói által létrehozott térképek, melyek a megadott engedélyek alapján mások által is megtekinthetők. Amennyiben a lista 20 elemnél több adatot tartalmaz, akkor oldalakra bontjuk azt és az oldalszám kiválasztásával válthatunk a lista megfelelő részére.

Térkép neve	Térkép leírása	Térkép típusa	Betöltés
130001	130001, 10%, 140, 130001 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130002	130002, 10%, 140, 130002 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130003	130003, 10%, 140, 130003 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130004	130004, 10%, 140, 130004 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130005	130005, 10%, 140, 130005 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130006	130006, 10%, 140, 130006 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130007	130007, 10%, 140, 130007 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130008	130008, 10%, 140, 130008 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130009	130009, 10%, 140, 130009 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130010	130010, 10%, 140, 130010 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130011	130011, 10%, 140, 130011 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130012	130012, 10%, 140, 130012 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130013	130013, 10%, 140, 130013 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130014	130014, 10%, 140, 130014 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130015	130015, 10%, 140, 130015 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130016	130016, 10%, 140, 130016 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130017	130017, 10%, 140, 130017 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130018	130018, 10%, 140, 130018 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130019	130019, 10%, 140, 130019 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés
130020	130020, 10%, 140, 130020 térkép	Szöveges Térkép	Betöltés

7. ábra Publikus térképek listája

A térkép listában az információs oszlop szorul egy kis magyarázatra. Ebben az adott térképre vonatkozó adatok összegezve láthatóak, melyeket a térkép tulajdonosa adott meg a generálás során.

Ezek a következők:

- melyik oldalra történt az optimalizálás,
- milyen létszám küszöb került kiválasztásra,
- hány kerület szerepel a térképen – összesen 146, mert Budapest 30 választókerületét egyelőre az alkalmazás nem veszi figyelembe, mivel az összes változat kerületeit figyelembe vesszük, ez csak tájékoztató információ,
- a fenti adatok alapján megállapítható, hogy az adott térkép tartalmazza-e az ország teljes területére a választókerületeket.

Kijelentkezés

A rendszer használatát a menüpont kiválasztásával fejezhetjük be.

Térkép kezelése

Az alkalmazás a Google Maps által létrehozott térképi szolgáltatáson alapul, ahogy sok más térbeli és egyéb szolgáltatásokat is adatokat összekapcsoló, együtt használó alkalmazás (mash-up). A térkép kezelése ennél fogva analóg a Google Maps térkép használatával. Az ablak bal felső sarkában található nyilak segítségével a megfelelő irányba mozgathatjuk, a +/- gombok segítségével pedig nagyíthatjuk/kicsinyíthetjük a térképünket.

8. ábra Navigáció a térképen

Az ablak jobb felső sarkában Térkép/Műhold/Hibrid feliratú gombokat láthatunk, melyek a térképi tartalom megváltoztatására szolgálnak. A Térkép a vektoros térkép, a Műhold az elérhető úrfelvételek bekapcsolását teszi lehetővé, a Hibrid gomb pedig a kettő egyidejű használatára ad lehetőséget. A térkép mozgatására a fogd-és-vidd technika alkalmazásával is lehetőség van. Ezt úgy érhetjük el, ha a térképen lenyomva tartjuk az egér bal gombját és az egér mozgatásával a teljes térképet az általunk megfelelőnek tar-

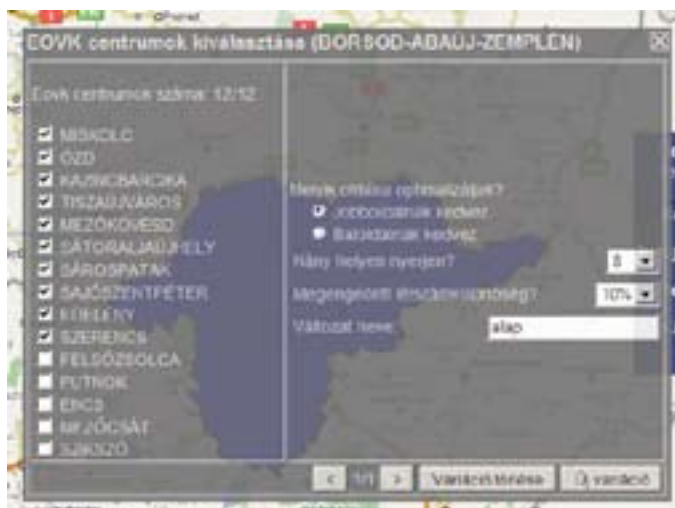
tott irányba mozdítjuk. Egy másik lehetőség, ha duplán kattintunk egy pontra térképen, ezzel a kiválasztott pont lesz a térkép új középpontja.

Bal gomb

Az egér bal gombja a térkép mozgásán kívül egy választókerületre kattintva információt ad a választókerületről. Megadja nevét, a létszámát és az azt alkotó települések listáját.

Jobb gomb

Az egér jobb gombjának használatával, kezelhetjük a választókerületek változatait megyéenként. Amennyiben Magyarország területén egy megyére az egér jobb gombjával kattintunk, a betöltött térkép által a megyére tartalmazott első változat jelenik meg. Amennyiben nincs még változat létrehozva, a rendszer figyelmeztet erre. Ekkor lehetőségünk van új változat létrehozására a paraméterek beállításával, melyet az alkalmazás a gomb megnyomása után az adatbázisban létre is hoz, és a térképre helyez. Amennyiben vannak már változatok a megyére, azt az ablak alsó sávjában található számláló jelzi, ekkor a < / > gombok segítségével kapcsolhatunk a különböző változatok között. Itt adott a lehetőség az aktív változat törlésére is.

9. ábra EOVK változatok listázása

Alternatív EOVK változat létrehozása egy megyére

Ha már egy megyére létrehoztunk választókerület felosztás-változatot, akkor különböző paraméterek beállításával és új változat-név megadásával lehetőségünk van több alternatíva létrehozására is. Így megfigyelhetjük a választókerületek felosztásának jelentőségét a választások kimenetele szempontjából. Új változatot az általunk kiválasztott megyére úgy hozhatunk létre, hogy a megye területén az egér jobb gombjával kattintunk. Ennek hatására a megyére eddig létrehozott változatai közül az első megjelenik a párbeszédablakban. Ha a paramétereket módosítjuk, és az Új változat gombra kattintunk, akkor a megadott paraméterekkel a rendszer létrehozza az új változatot és bejegyzi az adatbázisba. Ezután már ezen az űrlapon < / > gombok segítségével lépkedhetünk a meglévő változatok között, melynek hatására a térképen megjelenő választókörzetek is változnak. Így ezek összevetése is lehetővé válik. A fenti művelet sor ismétlésével tetszőleges számú változatot hozhatunk létre az adott megyére. A túl nagy mennyiségű adat azonban a rendszer működésének lassulásához vezethet, de három-négy változat megyénként még megfelelő sebességű működést biztosít.

Létrehozott térképek kezelése

A már meglévő térképeinket a főmenü, Térképek a rendszerben nevű menüpontjában, Saját térképek és Publikus térképek csoportokra bontva listákban jeleníthetjük meg. Saját térképeinket törölhetjük a rendszerből, a Publikus térképeket viszont csak böngészhetjük.

22/2005. (VI. 17.) AB határozat

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG NEVÉBEN!

Az Alkotmánybíróság jogszabályi rendelkezés alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára, valamint mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség vizsgálatára irányuló eljárásban meghozta a következő

határozatot:

1. Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy az Alkotmány 71. § (1) bekezdésébe foglalt egyenlő választójog alapelvéből következő alkotmányos követelmény, hogy az egyéni választókerületekben a választásra jogosultak száma a lehető legkisebb mértékben térjen el egymástól, továbbá az egyes területi választókerületenként megszerezhető országgyűlési képviselői mandátumok száma szorosan igazodjon a választásra jogosultak számához.

2. Az Alkotmánybíróság - hivatalból eljárva - megállapítja: az Országgyűlés jogalkotói feladatának elmulasztásával alkotmányellenes helyzetet idézett elő azáltal, hogy nem teremtette meg maradéktalanul az Alkotmány 71. § (1) bekezdésébe foglalt egyenlő választójog alapelvéből következő követelmények érvényesülését biztosító jogszabályi feltételeket.

Az Alkotmánybíróság felhívja az Országgyűlést, hogy jogalkotói feladatának - az országgyűlési képviselők Alkotmány 20. § (1) bekezdése alapján megtartandó választását követően - 2007. június 30-ig tegyen eleget.

3. Az Alkotmánybíróság az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény 2. számú melléklete, valamint az országgyűlési egyéni és területi választókerületek megállapításáról szóló 2/1990. (I. 11.) MT rendelet melléklete alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítványt elutasítja.

Az Alkotmánybíróság ezt a határozatát a Magyar Közlönyben közzéteszi.

Indokolás

I.

1. Az indítványozó álláspontja szerint az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Vjt.) 2. számú melléklete, valamint az országgyűlési egyéni és területi választókerületek megállapításáról szóló 2/1990. (I. 11.) MT rendelet (a továbbiakban: Vr.) melléklete ellentétes az Alkotmánynak az egyenlő választójog elvét megfogalmazó rendelkezésével [Alkotmány 71. § (1) bekezdés]. Az alkotmányellenesség okát az indítványozó abban látja, hogy a Vjt. „nem rendelkezik az esetleges demográfiai változások miatt szükségessé váló, annak megfelelő választókerületi határok és területi választókerületenként megszerezhető mandátumok számának módosításáról.” Mivel a Vjt. és a Vr. megalkotása óta az ország egyes területein jelentős népesség-átcsoportosulás történt, megváltozott az egyéni választókerületekben névjegyzékbe vett választópolgárok száma. Az indítványozó a BM Központi Adatfeldolgozó, Nyilvántartó és Választási Hivatal adatai alapján arra a következtetésre jut, hogy egyes választókerületek választópolgárainak száma közötti különbség ma már meghaladja a kétszeres eltérést. Így - az indítványozó szerint - a választójog „nemcsak matematikai, hanem jogi értelemben sem nevezhető egyenlőnek”, s ez sérti az egyenlő választójog elvét. Mindezekre hivatkozva az indítványozó kezdeményezte a támadott jogszabályi mellékletek alkotmányellenességének megállapítását és megsemmisítését.

2. Az Alkotmány 20. § (1) bekezdése:

„Az országgyűlési képviselők általános választását - az Országgyűlés feloszlása vagy felosztatása miatti választás kivételével - az előző Országgyűlés megválasztását követő negyedik év április vagy május hónapjában kell megtartani.”

Az Alkotmány 71. § (1) bekezdése:

„Az országgyűlési képviselőket, az Európai Parlament képviselőit, a helyi önkormányzati képviselőket, valamint a polgármestert és a fővárosi főpolgármestert a választópolgárok általános és egyenlő választójog alapján, közvetlen és titkos szavazással választják.”

A Vjt. 52. § így rendelkezik:

„E törvény mellékletei állapítják meg:

a) h.k.

b) a megyékben és a fővárosban az egyéni választókerületek számát és területi választókerületenként a megszerezhető mandátumok számát;

c) a területi lista állításához szükséges egyéni választókerületi jelölések számát;

d) a szavazatösszesítés és a választás eredménye megállapításának számítási módját;”

A Vjt. 50. § (2) bekezdése kimondja:

„Felhatalmazást kap a Minisztertanács arra, hogy az egyéni és a területi választókerületek sorszámát, székhelyét és területét megállapítsa.”

A Vr. 1. §-a így rendelkezik:

„Az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény 50. §-a (2) bekezdésének felhatalmazása alapján a Minisztertanács az országgyűlési egyéni és területi választókerületek sorszámát, székhelyét és területét a rendelet melléklete szerint állapítja meg.”

II.

Az Alkotmánybíróság először azt vizsgálta meg, hogy az Alkotmány 71. § (1) bekezdésében megfogalmazott egyenlő választójog elvéből következik-e, hogy az egyes választókerületek választói névjegyzékében nyilvántartásba vett választópolgárok száma megegyezzen. Ehhez kapcsolódó alkotmányossági kérdés, hogy az egyes területi választókerületenként megszerezhető országgyűlési képviselői mandátumok számának pontos arányban kell-e állnia a névjegyzékbe vett választópolgárok számával.

1. Az Alkotmány 71. § (1) bekezdésében nevesített egyenlő választójog speciális egyenlőségi szabálynak tekinthető a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról rendelkező 70/A. § (1) bekezdéséhez képest. Az Alkotmánybíróság a 70/A. § (1) bekezdését olyan általános egyenlőségi szabálynak tekinti, amely szerint a jognak az egyes személyeket egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie, szempontjaikat egyenlő mércével kell mérnie. Így a hátrányos megkülönböztetés tilalma az Alkotmány 54. § (1) bekezdésén alapuló egyenlő emberi méltóság alkotmányos alapelvét juttatja kifejezésre. [9/1990. (IV. 25.) AB határozat, ABH 1990, 46.; 61/

1992. (XI. 20.) AB határozat, ABH 1992, 280-281.]

Az alkotmányos demokráciákban az „egy ember – egy szavazat” elve alapján vált valóra a politikai közösség tagjainak önkormányzása, amely megvalósítja az egyenlő részvétel jogát a demokratikus eljárásban. A politikai közösség választójogosultsággal rendelkező tagjainak egyenlőségét (egyenlő értékességét) fejezi ki, hogy a népszuverenitáson alapuló döntéshozatal résztvevői azonos jogokkal rendelkeznek, és minden választópolgár szavazata ugyanannyira számít. Nyilvánvaló mindemellett, hogy a képviselő-választás, a népszuverenitáson alapuló döntéshozatal a demokráciában alapvető intézmény. Az Alkotmány 71. § (1) bekezdésébe foglalt egyenlő választójog ezért szoros kapcsolatban áll a 2. § (1) bekezdésében rögzített demokratikus jogállamiság elvével.

A választójog egyenlőségének elve mindazonáltal túlmutat a választópolgárok egyenlőségén, mivel az országgyűlési képviselők a politikai közösség minden tagját képviselik. Egyebek mellett ezt fejezi ki az Alkotmány 20. § (2) bekezdése: „Az országgyűlési képviselők tevékenységüket a köz érdekében végzik.” Ilyen értelemben az egyenlő képviselő a választójoggal nem rendelkezőkre (Alkotmány 70. §) is vonatkozik. Az Alkotmánybíróság abból indult ki, hogy a teljes lakosságon belül a választójoggal rendelkezők aránya nem mutat érdemi eltérést az ország különböző területein, ezért jelen határozatban a választójog egyenlőségét a választópolgárok tekintetében értelmezte. (Amennyiben egyes területeken kimutatható ilyen eltérés, akkor nem csak a választópolgárokat, hanem valamennyi ott lakó személyt számításba kell venni.)

Az Alkotmány 71. § (1) bekezdésébe foglalt egyenlő választójog elvéből fakadó alkotmányossági követelmények érvényesülésének mikéntjét jelentősen befolyásolja a törvényhozó által létrehozott választási rendszer. A magyar Alkotmány ugyanis nem írja elő meghatározott választási rendszer törvényi intézményesítését. Az Alkotmánybíróság korábbi megállapítása szerint „[a]z Alkotmány - a 71. §-ában meghatározott választási alapelveken kívül - nem tartalmaz rendelkezéseket a választójog gyakorlásának módjára nézve. Ebből következően az Országgyűlés széles döntési szabadsággal rendelkezik a választási rendszer megválasztása, a választási eljárás szabályainak megállapítása

során. A törvényhozó szabadon határozza meg a választókerületi rendszereket, a jelöltállítás, a szavazás és a mandátumszerzés rendjét. Az Országgyűlés ezt a döntési szabadságát a választójogi szabályok megalkotása során is, csak az Alkotmány keretei között gyakorolhatja, úgy köteles ezeket a szabályokat meghozni, hogy azok az Alkotmány rendelkezéseivel ne ütközzenek, Alkotmányban szabályozott alapvető jogot alkotmányellenes módon ne korlátozzanak.” [63/B/1995. AB határozat, ABH 1996, 509, 513.; 31/2000. (X. 20.) AB határozat, ABH 2000, 210, 212-213.]

A Magyarországon bevezetett vegyes országgyűlési választási rendszer egyaránt tartalmazza a többségi és az arányos választási rendszerekre jellemző elemeket is. Képviselői mandátumhoz lehet jutni a többségi elv alapján az egyéni választókerületekben, az arányosságot követő területi választókerületben (megyei, fővárosi lista), valamint a töredékszavazatok kompenzálására szolgáló országos listáról is (amelyre a választópolgárok közvetlenül nem szavaznak).

2. A választási rendszer kialakításának alkotmányos kereteit elsősorban az Alkotmány 71. § (1) bekezdésébe foglalt választási alapelvek - közöttük az egyenlő választójog elve - jelölik ki. Az Alkotmánybíróság a 809/B/1998. AB határozatban általános érvennyel állapította meg: „A választójog egyenlőségének alkotmányos elve két követelményt támaszt a választási törvény megalkotójával szemben: egyrészt a választójog a választópolgárok szempontjából azonos értékű legyen, másrészt a szavazatok lehetőleg azonos súlyúak legyenek egy-egy képviselő megválasztásánál.” (ABH 2000, 783, 784.)

A választójog egyenlő értékűsége azt jelenti, hogy minden választópolgár azonos számú szavazattal rendelkezik, és a szavazatszámolásnál minden szavazat ugyanannyit ér. E tekintetben az Alkotmány 71. § (1) bekezdése a plurális választójogot zárja ki, amely kedvezményezett választópolgári csoportok számára több vagy eltérő értékű szavazatot biztosítana a választások során. Az Alkotmánybíróság megítélése szerint ez a követelmény abszolút: az Alkotmányból következő „egy ember egy szavazat” elvének érvényesülése e tekintetben semmilyen indokból nem korlátozható. (A mai választási rendszerben ez a követelmény értelemszerűen külön-külön vonatkozik az egyéni jelöltre és a területi listára történő szavazásra.)

Az Alkotmánybíróság a szavazatok súlyával összefüggésben megállapította: „A választójog egyenlősége nem jelenti és nem is jelentheti a választáskor kifejezett politikai akarat csorbítatlanul egyenlő érvényesülését. Bár az Alkotmány kinyilvánítja a választójog egyenlőségét, az állampolgári politikai akarat képviselők útján való, azaz közvetett érvényesülése természetszerűleg aránytalanságot eredményez.” [3/1991. (II. 7.) AB határozat, ABH 1991, 15, 17-18.]

A 6/1991. (II. 28.) AB határozatban a testület hangsúlyozta, hogy „a választópolgároknak az Alkotmány 71. §-ának (1) bekezdésében biztosított jogát kiemelkedően fontos politikai jognak tekinti”, mert „a választópolgárok kizárólag az aktív választójog négyévenkénti gyakorlása révén tudnak befolyást gyakorolni a legfelsőbb államhatalmi és népképviselői szerv összetételére.” Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint „- éppen azért, mert különösen fontos állampolgári jogról van szó - akár az egyenlőség, akár az általánosság bármiféle korlátozása csak igen jelentős elvi indokból fogadható el és egyeztethető össze az Alkotmánnyal.” (ABH 1991, 19, 20.)

Mindezeket figyelembe véve az Alkotmánybíróság 2000-ben kimondta: „Az egyéni választókerületek eltérő nagysága (választási földrajz), illetőleg az egy mandátum megszerzéséhez szükséges konkrét szavazatok száma (választási matematika) miatt a választások után, a választási eredmények ismeretében természetesen nem lehet abszolút értelemben vett egyenlőség a szavazatok súlyában.” (809/B/1998. AB határozat, ABH 2000, 783, 784.) A 33/2000. (X. 20.) AB határozat a választójog egyenlőségének elve alapján azt fogalmazta meg, hogy „a választójognak a választópolgár szempontjából egyenértékűnek és a szavazatoknak közel azonos súlyúaknak kell lenniük.” (ABH 2000, 221, 226.)

3.1. A mai országgyűlési választási rendszerben az Alkotmány 71. § (1) bekezdéséből következő, a választójog egyenlőségére vonatkozó követelmények az egyéni választókerületi jelöltre és a területi listára vonatkozó szavazás esetén is irányadók. (Figyelembe véve a választási rendszer egyes elemeinek sajátosságait.) A szavazatok egyenértékűségét mindkét szavazással összefüggésben olyan eljárási jogosultságok biztosítják, amelyek minden választópolgárt egyenlően megilletnek. Idetartoznak

- egyebek mellett - a jelölésre, a szavazás rendjére, valamint a jogorvoslatokra vonatkozó szabályok. Tartalmi értelemben a szavazatok egyenértékűek, mert minden választópolgárnak - az egyenlő emberi méltóság elvének megfelelően - egy, a többi választópolgárával azonos értékű szavazata van mind az egyéni jelölt, mind a területi lista esetében.

3.2. Másként ítélandó meg a szavazatok eljárási és tartalmi értelemben vett egyenlősége a szavazatok súlyára vonatkozó alkotmányossági elvárás esetében. A kiindulópont itt is az, hogy a jogszabályoknak kifejezésre kell juttatniuk a választópolgárok egyenlőségét: a szabályozás nem tehet indokolatlan különbséget a választópolgárok egyes csoportjai között, például lakóhelyük, illetve - közvetve - politikai nézeteik, nemzeti vagy etnikai hovatartozásuk miatt. Ez alapján a szavazatoknak akkor lehet közel egyenlő súlya, ha lehetőség van arra, hogy egyenlő számú szavazó döntése eredményezzen mandátumot. Az Alkotmány 71. § (1) bekezdéséből következően a körzethatárok és a listákról szerezhető mandátumok meghatározásának sem célja, sem eredménye nem lehet az, hogy egyes választói csoportokhoz tartozó személyek indokolatlanul hátrányosabb helyzetbe kerülnek másokhoz képest.

A tartalmi egyenlőség szempontjából annak nincs jelentősége, hogy az országgyűlési képviselő-választás során konkrétan hány szavazat eredményez mandátumot. A többségi rendszerekben ugyanis a megegyező nagyságú választókerületekben is elkerülhetetlenül eltérő számú szavazat eredményez mandátumot, tekintettel arra, hogy az egyes kerületekben eltérhet a versengő jelöltek (pártok) száma és támogatottsága, valamint kerületenként különböző a szavazásban ténylegesen részt vevő választópolgárok száma. Következésképpen a „lehetőleg azonos súlyú”, illetőleg „a közel azonos súlyú” szavazatok követelménye nem vonatkozhat a szavazásban résztvevő választópolgárok - egyéni jelöltre és területi listára - ténylegesen leadott szavazataira és azok egymáshoz való viszonyára. A választási részvétel, a választópolgárok aktivitása miatti eltérések és a ténylegesen leadott szavazatok megoszlása nincs kihatással az Alkotmány 71. § (1) bekezdéséből következő egyenlő választójog elvének érvényesülésére.

Az Alkotmánybíróság megítélése szerint az Alkotmány 71. § (1) bekezdése alapján nem követelhető meg az sem, hogy a mai

magyarországi választási rendszerben az egyes választókerületek választói névjegyzékében nyilvántartásba vett választópolgárok száma pontosan megegyezzen. Ehhez hasonlóan az sem várható el, hogy az egyes területi választókerületenként megszerezhető országgyűlési képviselői mandátumok száma pontos arányban álljon a névjegyzékbe vett választópolgárok számával. Mindez csak a szabályozás adott időpontjában lenne elképzelhető, mert a 18. életév betöltése (a választójog megszerzése), a halálozások, a lakóhelyváltozások és más körülmények miatt a névjegyzékekben szereplő választópolgárok száma folyamatosan változik.

3.3. A választójog egyenlőségéből származó alkotmányossági követelmények tartalmának meghatározásakor az Alkotmánybíróság figyelembe vette az Európa Tanács Velence Bizottságának 190/2002. számú véleményét, amelyben a Code of Good Practice in Electoral Matters a közös európai választójogi örökség egyik meghatározó elemének minősíti a választójog egyenlőségét. A dokumentum szerint az egyenlőség magában foglalja a mandátumok választókerületek közötti egyenletes elosztásának követelményét, amely a következőket tartalmazza:

- a képviselői helyek elosztása kiegyensúlyozottan, világos szempontok szerint kell megtörténni, a következő lehetséges kritériumok figyelembevételével: népesség, a nemzeti kisebbségek számaránya, a regisztrált választópolgárok száma, a választójogukkal várhatóan élők aránya;
- földrajzi, közigazgatási, valamint történelmi határvonalak számításba vehetők;
- az egy képviselői helyre jutó választópolgárok száma tekintetében a választókerületenkénti eltérés nem haladhatja meg a 10%-ot, és semmiképpen sem lépheti túl a 15%-ot. E szabályoktól csak kivételes körülmények esetén engedhető meg az eltérés (adott területen élő kisebbségek érdekeinek védelme, szórványosan lakott terület egységének védelme érdekében);
- a képviselői helyek elosztásának rendszerét legkevesebb tízévenként újra kell vizsgálni, lehetőleg választásokon kívüli időszakokban;
- a választókerületek határvonalainak újbóli meghatározása esetén a következő szempontoknak kell érvényesülniük: elfogulatlanság, a nemzeti kisebbségek hátrányos helyzetbe kerülése lehetőségének kizárása, egy többségében független

személyekből álló bizottság véleményének meghallgatása. (A bizottságnak lehetőség szerint legyen földrajzi, illetve szociológiai szakember tagja, a pártok legyenek egyenlő arányban képviselve, illetve szükség esetén a nemzeti kisebbségek is.)

4.1. Mindezeket figyelembe véve az Alkotmánybíróság az Alkotmány 71. § (1) bekezdését értelmezve úgy ítélte meg, hogy a választójog egyenlőségének elve megköveteli a képviselői helyek választókerületek közötti egyenletes elosztását. Az Alkotmánybíróság - a jogalkotónak szóló - alkotmányos követelményként fogalmazta meg, hogy az egyéni választókerületekben a választásra jogosultak száma a lehető legkisebb mértékben és csak megfelelő alkotmányos indokkal térjen el egymástól. A lehető legkisebb mértékű eltérésre kell törekednie a jogalkotónak a területi listákról megszerezhető mandátumok meghatározásakor is. Ez azt jelenti, hogy az egyes területi választókerületenként megszerezhető országgyűlési képviselői mandátumok számának szorosan igazodnia kell a névjegyzékbe vett választópolgárok számához. (Mivel a területi listákról nem a többségi, hanem az arányossági elv alapján lehet mandátumhoz jutni, a területi választókerületek nagyságának, a jegyzékbe vett választópolgárok számának csak az adott területen megszerezhető mandátumokhoz viszonyítva van jelentősége.) Tehát, amennyire lehetséges, a jogalkotónak törekednie kell arra, hogy az egyenlő képviselet elvei az egyéni választókerületek és a területi listák esetében is érvényre jussanak.

4.2. A választójog egyenlőségéből származó, a szavazatok súlyára vonatkozó alkotmányossági követelmények maximális teljesítésétől a jogalkotó csak megfelelő alkotmányos indok esetén térhet el. Minél jelentősebb az eltérés a választásra jogosultak száma, illetve - a területi listás rendszerben - a választókerületenként megszerezhető mandátumok száma között, annál erősebb alkotmányos indok szükséges az eltérés igazolásához. Megfelelő indok lehet - egyebek mellett - a földrajzi viszonyok, a közigazgatási határok, valamint a nemzeti, illetve etnikai kisebbségek számarányának figyelembevétele. Ugyanakkor még a statisztikailag egyébként elhanyagolható különbségek is alkotmányellenesek lehetnek, ha azok a választókerületek határaival való manipuláció eredményeként jönnek létre. Történetileg a választás eredményének előzetes befolyásolását célzó ilyen jellegű

változtatásokra (gerrymandering) a leggyakrabban a politikai erőviszonyok mesterséges átalakítása, illetve a kisebbségek politikai részvételének megnehezítése érdekében került sor.

4.3. Nyilvánvaló, hogy létezhet olyan rendkívüli eltérés az egyes választókerületek, illetve területi listák között, amely önmagában véve, azaz függetlenül az eltérés indokától, sérti az Alkotmány 71. § (1) bekezdését. Az Alkotmánybíróság úgy ítélte meg, hogy minden körülmények között ellentétes az egyenlő választójog elvével, ha az egyéni választókerületekben a jegyzékbe vett választópolgárok száma közötti kétszeres eltérés mutatható ki. A kétszeres eltérést tartalmazó szabályozás nem az egyenlő választójog első elemét, a szavazatok egyenértékűségét befolyásolja, mert az ország más-más részein (különböző választókerületekben) élő minden egyes választópolgár azonos számú szavazattal rendelkezik, és a szavazatszámolásnál minden szavazat ugyanannyit ér. Ugyanakkor a kétszeres eltérés olyan különbséget eredményez az egyenlő választójog második eleme, a választópolgárok különböző közösségeihez tartozó személyek szavazatainak súlya között, hogy az ellentétes az alkotmányos általános [Alkotmány 54. § (1) bekezdés, 70/A. § (1) bekezdés] és speciális [Alkotmány 71. § (1) bekezdés] egyenlőségi szabályaival. Ilyen esetben a választásra jogosultak száma közötti eltérés olyan nagy mértékű, hogy azt semmiféle indok nem teheti alkotmányosan elfogadhatóvá.

A kétszeresnél kisebb, konkrét szabályozásbeli eltérések külön - jelen ügyben nem vizsgált - alkotmányossági kérdést jelentenek. Az Alkotmánybíróság így a jelen határozatban nem foglalt állást arról, hogy pontosan milyen mértékű eltérés esetén lehet mérlegelni az eltérés indokát. (A szakirodalmi vizsgálatok kiterjednek a legkisebb és a legnagyobb kerületek közötti különbségen túl az egyes kerületeknek az átlagtól való eltérésére is.)

4.4. Az egyes választókerületekben nyilvántartásba vett választópolgárok számának folyamatos változása, s különösen a belső migráció azt indokolja, hogy a jogalkotó időről időre vizsgálja felül az egyéni választókerületek határait, valamint az egyes területi listákról megszerezhető mandátumok arányait. Ugyanakkor a határok túl gyakori változtatása veszélyeztetheti a választási rendszer stabilitását, és - különösen, ha arra nem sokkal a választásokat megelőzően kerül sor - felkeltheti a politikai erőviszonyok megengedhetetlen módosításának gyanúját.

III.

Az Alkotmánybíróság az indítvány alapján a támadott szabályozást összevetette az Alkotmány 71. § (1) bekezdésében foglalt - a jelen határozat indokolásának II. pontjában kifejtett - egyenlő választójog elvével.

1. A Vjt. 2. számú melléklete egyfelől azt határozza meg, hogy az egyes megyékben (és a fővárosban) hány egyéni választókerület van (az összesen 176-ból). Másrészt a melléklet tartalmazza a területi választókerületekben összesen megszerezhető 152 mandátum megyénkénti eloszlását. A Vr. melléklete az országgyűlési egyéni és területi választókerületek sorszámát, székhelyét és területét állapítja meg. Az indítványozó mindkét melléklet egésze alkotmányellenességének megállapítását és megsemmisítését kezdeményezte.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a vizsgált jogszabályi mellékletek az Alkotmány 71. § (1) bekezdésének végrehajtására szolgáló rendelkezések. Az egyenlő választójog elvének érvényesülése függ a Vjt. 2. számú mellékletének és a Vr. mellékletének tartalmától. Az egyéni választókerületek megyénkénti megoszlása (Vjt. 2. számú melléklete) és az egyes választókerületek területének körülírása (Vr. melléklete) alapvetően befolyásolja az egyéni jelöltekre leadható szavazatok súlyát. A területi választókerületekben megszerezhető mandátumok megyénkénti elosztása (Vjt. 2. számú melléklete) pedig a területi listás szavazatok súlyát határozza meg. Emiatt a hatályos szabályozásban alapvetően a vizsgált két mellékleten múlik, hogy teljesül-e az Alkotmánybíróság által a jelen határozat indokolásának II. pontjában kifejtett két alkotmányossági követelmény: az egyéni választókerületekben a választásra jogosultak száma a lehető legkisebb mértékben és csak megfelelő alkotmányos indokkal térhet el egymástól; az egyes területi választókerületenként megszerezhető országgyűlési képviselői mandátumok számának szorosan igazodnia kell a választásra jogosultak számához. Az ettől való eltérésre csak megfelelő alkotmányos indok esetén kerülhet sor.

2. Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a Vjt. 2. számú melléklete és a Vr. melléklete nem nyilvánítható egészében alkotmányellenessé, és ebből következően nem semmisíthető meg azon az alapon, hogy bizonyos egyéni választókerületekben

jegyzékbe vett választópolgárok száma között kétszeres eltérés mutatható ki. Ezt az indítványozói kezdeményezést az Alkotmánybíróság egyrészt azért utasította el, mert a támadott mellékletek tartalmának csak egy része áll összefüggésben a felvetett alkotmányossági kifogással. (AVjt. 2. számú mellékletének az a része, amely az egyéni választókerületek számának megyénkénti megoszlásáról rendelkezik, valamint az egyes egyéni választókerületek területének körülírása, amelyet a Vr. melléklete tartalmaz.) Az Alkotmánybíróság utólagos normakontroll keretében nem vetheti össze valamennyi egyéni választókerületben jegyzékbe vett választópolgárok számának egymáshoz való viszonyát, illetve a választókerületek átlagától való eltérését. Önmagában a túlzott eltérést mutató választókerületekre vonatkozó konkrét rendelkezések utólagos alkotmányossági vizsgálata és megsemmisítése sem járható út, mert a választási rendszer egy-egy ilyen elemének kiemelése közvetlenül kihat a rendszer egészének működésére. Kivételt jelenthet például, ha a jogalkotó a választási rendszerre vonatkozó jogszabályokat, illetve azok mellékleteit módosítja, és az alkotmányossági felülvizsgálat az esetleg még hatályba sem lépett módosításokat érinti. Az indítványozó azonban két jogszabályi melléklet teljes megsemmisítését kezdeményezte, ami az Alkotmánybíróság álláspontja szerint ellehetetlenítene, a választási rendszer működtetését.

Mindezek alapján az Alkotmánybíróság a Vjt. 2. számú melléklete és a Vr. melléklete alkotmányellenességének megállapítására és megsemmisítésére irányuló indítványt elutasította.

IV.

1. Az Alkotmánybíróságról szóló 1989. évi XXXII. törvény (a továbbiakban: Abtv.) 49. § (1) bekezdése kimondja: „Ha az Alkotmánybíróság hivatalból, illetőleg bárki indítványára azt állapítja meg, hogy a jogalkotó szerv a jogszabályi felhatalmazásból származó jogalkotói feladatát elmulasztotta és ezzel alkotmányellenességet idézett elő, a mulasztást elkövető szervet - határidőmegjelölésével - felhívja feladatának teljesítésére.” Az Abtv. 21. § (7) bekezdése - a 49. § idézett (1) bekezdésével megegyezően - úgy rendelkezik, hogy az Alkotmánybíróság hivatalból is indíthat mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség vizsgálatára irányuló eljárást.

Jelen ügyben az indítványozó az utólagos normakontrollra irányuló indítványa keretében kifogásolta, hogy a Vjt. „nem rendelkezik az esetleges demográfiai változások miatt szükségessé váló, annak megfelelő választókerületi határok és területi választókerületenként megszerezhető mandátumok számának módosításáról.” Ezt a kifogást, valamint a jelen határozat indokolásának II. pontjában kifejtett elvi szempontokat figyelembe véve, az Alkotmánybíróság az Abtv. 49. § (1) bekezdése alapján - hivatalból eljárva - megvizsgálta, hogy a választási rendszerre vonatkozó jogszabályok kellő garanciát nyújtanak-e az Alkotmány 71. § (1) bekezdésébe foglalt egyenlő választójog elvéből következő, a szavazatok közel azonos súlyára vonatkozó alkotmányossági követelményeknek.

Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az Abtv. 49. § (1) bekezdésének alkalmazására akkor kerülhet sor, ha együttesen fennáll két feltétel: a jogalkotó mulasztása és az ennek folytán előidézett alkotmányellenes helyzet. [22/1990. (X. 16.) AB határozat, ABH 1990, 83, 86.; 1395/E/1996. AB határozat, ABH 1998, 667, 669.; 35/1999. (XI. 26.) AB határozat, ABH 1999, 310, 317.; 49/2001. (XI. 22.) AB határozat, ABH 2002, 351, 355.]

Az Alkotmánybíróság nemcsak akkor állapít meg alkotmányellenes mulasztást, ha az adott tárgykörre vonatkozóan semmilyen jogszabály nincs, hanem akkor is, ha az adott kérdésben van ugyan szabályozás, de az Alkotmány által megkívánt jogszabályi rendelkezés hiányzik. Az Alkotmánybíróság számos határozatában hangsúlyozta, hogy abban az esetben is sor kerülhet alkotmányellenes mulasztás megállapítására, ha a jogalkotó az Alkotmányból, illetve egyéb jogszabályból származó jogalkotói feladatát teljesítette, ennek során azonban olyan szabályozási hiányosságok következtek be, amelyek alkotmányellenes helyzetet idéztek elő. [22/1995. (III. 31.) AB határozat, ABH 1995, 108, 113.; 29/1997. (IV. 29.) AB határozat, ABH 1997, 122, 128.; 15/1998. (V. 8.) AB határozat, ABH 1998, 132, 138.; 22/1999. (VI. 30.) AB határozat, ABH 1999, 176, 196, 201.; 49/2001. (XI. 22.) AB határozat, ABH 2001, 351, 355.]

2.1. Az Alkotmány 71. § (3) bekezdése kimondja: „Az országgyűlési képviselők, az Európai Parlament képviselői, továbbá a helyi önkormányzati képviselők és a polgármesterek választásáról külön törvények rendelkeznek, amelyek elfogadásához a jelenlevő

országgyűlési képviselők kétharmadának szavazata szükséges.”

Az Alkotmánybíróság a 63/B/1995. AB határozatban hangsúlyozta, hogy a választójog olyan „alapvető jog, amely az állampolgároknak az állami hatalom gyakorlásában való részvételét hivatott biztosítani és amelynek érvényesülése azt a követelményt támasztja az állammal szemben, hogy biztosítsa gyakorlásának feltételeit és jogszabály - az Alkotmány 8. § (2) bekezdésben foglalt előírásnak megfelelően törvény - határozza meg gyakorlásának módját, rendjét, valamint garanciáit.” (ABH 1996, 509, 513.)

Aszavazatok súlyára vonatkozó alkotmányossági követelmények tartalmával összefüggésben a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény (a továbbiakban: Ve.) fogalmaz meg előírásokat.

A Ve. 9. §-a kimondja:

„(1) A választókerületeket úgy kell kialakítani, hogy választókerületenként a lakosság száma megközelítően azonos legyen.

(2) A választókerületek kialakításánál figyelemmel kell lenni a nemzetiségi, vallási, történelmi, földrajzi és egyéb helyi sajátosságokra is.”

A Ve. „Választókerületek, szavazókörök” cím alatti 88. §-a így rendelkezik:

„A választókerületek kialakításának elvei:

- a) az egyéni választókerület a főváros, megye területén belül van,
- b) a települési önkormányzat egész területe az egyéni választókerületen belül van; a fővárosban az egyéni választókerület két vagy több fővárosi kerületi önkormányzat területére is kiterjedhet; a fővárosi kerület és a megyei jogú város két vagy több egyéni választókerületre is osztható,
- c) az egyéni választókerület székhelye - lehetőség szerint - városban van,
- d) a város és vonzáskörzete egy választókerületet is alkothat,
- e) a területi választókerület a főváros, illetőleg a megye területével azonos.”

A Vjt. 50. § (2) bekezdése kimondja: „Felhatalmazást kap a Minisztertanács arra, hogy az egyéni és a területi választókerületek sorszámát, székhelyét és területét megállapítsa.” Ezzel tartalmilag megegyező felhatalmazó rendelkezés szerepel a Ve. 152. §-ában:

„Felhatalmazást kap a Kormány, hogy az országgyűlési egyéni és területi választókerületek sorszámát, székhelyét és területét megállapítsa.” A Vjt. 52. § *b)-c)* pontjai szerint a Vjt. mellékletei állapítják meg - egyebek mellett - „a megyékben és a fővárosban az egyéni választókerületek számát és területi választókerületenként a megszerezhető mandátumok számát”.

2.2. Az egyéni és a területi választókerületek kialakításával kapcsolatban tehát a Ve. és a Vjt. tartalmaz rendelkezéseket. A hatályos szabályozás szerint a választókerületek területének meghatározása a Kormány hatáskörébe tartozik, míg az egyéni választókerületek megyei megoszlásáról és a területi listáról megszerezhető mandátumok számáról az Országgyűlés jogosult dönteni.

Az Alkotmánybíróság megítélése szerint az egyéni és a területi választókerületek kialakítására vonatkozó szabályok rendkívül hiányosak. A Ve. 9. §-a, amely szerint választókerületenként a lakosság számának megközelítően azonosnak kell lennie, lényegében csak a jelen határozat indokolásának II. pontjában kifejtett absztrakt alkotmányossági követelménynek megfelelő előírást tartalmazza. Korábban a Vjt. „A választókerületek kialakításának elvei” című, 1. számú melléklete egyebek mellett úgy rendelkezett, hogy: „Az egyéni választókerületek lakosainak száma megközelítőleg 60 ezer.” Az Vjt. 1. számú mellékletét a Ve. 155. § *a)* pontja hatályon kívül helyezte. (Hatálytalan 1997. XI. 6-tól.) Ma sem a Ve., sem más törvény nem határozza meg a választókerületek területének módosításánál irányadó szempontokat. Tisztázatlan, hogy a Kormánynak mit lehet és mit kell mérlegelnie, amikor a változtatásról dönt. Nincs törvényi szabály, amely a megengedett eltérés mértékéről rendelkezne, akár az egyes kerületek választópolgárainak száma közötti különbségek, akár az egyes kerületeknek az átlagtól való eltérése (és az esetleges kivételek) meghatározásával. Hiányoznak azok a törvényi garanciák is, amelyek azt biztosítanák, hogy a Kormány döntéshozatalhoz vezető eljárása megfeleljen a kiegyensúlyozottság és elfogultatlanság követelményeinek.

Az Alkotmánybíróság a törvényi szabályozás súlyos hiányosságának tekinti, hogy nincs előírás az egyéni választókerületek területének és a területi listákhoz tartozó mandátumok számának időszakos felülvizsgálatára. Az elmúlt

tizenöt évben nem is került sor az alkotmányos átalakulás idején rögzített kerülethatárok és listás mandátumszámok átfogó felülvizsgálatára. A Vr. módosítása általában csak akkor történt meg, ha azt közigazgatási változás szükségessé tette. (Például, ha valamelyik település az egyik megyéből kiválva egy másikhoz csatlakozott.) Mindemellett törvényben kell meghatározni, hogy közvetlenül a választásokat megelőző időszakban milyen kivételes esetekben módosíthatók az egyéni választókerületi határok. Tehát a törvényhozásnak kell rendelkeznie az időszakos felülvizsgálatot végző intézményről, a felülvizsgálat idejéről, valamint a választások előtti beavatkozási korlátozásról.

A törvényhozás a választókerületekre vonatkozó szabályozás kialakításakor a választójoggal rendelkezők számához és a teljes lakosságszámhoz is igazíthatja a mandátumszámokat. Azonban tekintettel kell lenni arra, hogy a jelen határozat indokolásának II. pontjában kifejtettek szerint az egyenlő képviselet a választójoggal nem rendelkezőkre is vonatkozik. Ezért a választójoggal rendelkezők számához viszonyított mandátumszám csak akkor felel meg az Alkotmánynak, ha a választójoggal rendelkezők és a teljes lakosság aránya nem mutat érdemi eltérést az ország egyes területein. Ellenkező esetben nem csak a választópolgárokat, hanem valamennyi ott lakó személyt számításba kell venni. A választópolgárok száma és a lakosságszám arányait az Alkotmánybíróság jelen ügyben nem vizsgálta.

2.3. Az Alkotmánybíróság utólagos normakontroll keretében - indítvány hiányában - nem foglalt állást a hatályos szabályozás jogforrási szintjéről. A mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség vizsgálatakor az Alkotmánybíróság azonban figyelembe vette, hogy a mai rendszerben a választókerületek területe függ az állam közigazgatási tagozódásától. Az Alkotmány 41. § kimondja: „(1) A Magyar Köztársaság területe fővárosra, megyékre, városokra és községekre tagozódik. (2) A főváros kerületekre tagozódik. A városokban kerületek alakíthatók.” Az Alkotmány 19. § (3) bekezdés *l)* pontja, valamint a helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény (a továbbiakban: Ötv.) 93. § (4) bekezdése alapján a megyék összevonásáról, szétválasztásáról, határainak megváltoztatásáról, elnevezéséről és székhelyéről, a megyei jogú várossá nyilvánításról, valamint a fővárosi kerületek kialakításáról az Országgyűlés dönt. Ugyanakkor

az Ötv. 94. § b) pontja szerint a városi cím adományozásáról, továbbá a község alakításáról, egyesítéséről, a községegyesítés megszüntetéséről, a város, község elnevezéséről - az érintett önkormányzatok kezdeményezésére - a köztársasági elnök dönt. Mivel a községek, városok létrehozatala, egyesítése stb. kihat az egyéni választókerületekre, ezért - a hatályos szabályozás szerint - a változtatások általában a Vr. mellékletének módosítását indokolják.

Az Alkotmányból nem következik, hogy a községek alakítása, egyesítése, illetve a városi cím adományozása (amelyekkel összefüggésben az Országgyűlésnek nincs hatásköre) szükségképpen a választási rendszert meghatározó - kétharmados - törvények módosításának kényszerét vonja maga után. Ha az időről időre előforduló közigazgatási változásokat késedelmesen vagy egyáltalán nem követné a választási törvények módosítása, akkor a választások kivihetlenné válnának. Ezért a szabályozás rugalmasságának biztosítását az Alkotmánybíróság lényeges szempontnak tekinti.

Mindazonáltal alkotmányossági szempontból jelentős veszélyeket hordoz magában, ha a Kormány megfelelő törvényi korlátok nélkül határozhatja meg a választókerületek területét. Amint arra az Alkotmánybíróság jelen határozat indokolásának II. pontjában utalt, a választókerületek határaival való manipuláció, a választás eredményének a politikai erőviszonyok mesterséges átalakítását célzó előzetes befolyásolása minden körülmények között ellentétes az Alkotmány 71. § (1) bekezdésével. Az Alkotmányból az következik, hogy törvényi szinten jelenjenek meg azok a lényeges garanciák, amelyek megfelelően körülhatárolják a Kormány, valamint a későbbi - esetleg nem kétharmados többséghez kötött - törvényhozás mozgásterét, és biztosítják az Alkotmány 71. § (1) bekezdéséből következő egyenlő választójog elvének érvényesülését.

3. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a törvényi szabályozás ismertett hiányosságai az Alkotmány 71. § (1) bekezdésében rögzített egyenlő választójog alapelve és azon belül a szavazatok súlyára vonatkozó alkotmányossági követelmények sérelmével járnak. Amint azt az Alkotmánybíróság a jelen határozat indokolásának II. pontjában hangsúlyozta, a választójogi szabályozás nem tehet indokolatlan különbséget a választópolgárok

egy csoprtjai között. Másfelől közelítve: a körzethatárok és a listákról szerzhető mandátumok meghatározásának sem célja, sem eredménye nem lehet az, hogy egyes választói csoportokhoz tartozó személyek indokolatlanul hátrányosabb helyzetbe kerülnek másokhoz képest.

Mivel a jelenlegi törvényi szabályozás nem tartalmazza az Alkotmány 71. § (1) bekezdésének érvényesüléséhez szükséges garanciákat, az Alkotmánybíróság hivatalból eljárva megállapította: az Országgyűlés jogalkotói feladatának elmulasztásával alkotmányellenes helyzetet idézett elő azáltal, hogy nem teremtette meg maradéktalanul az Alkotmány 71. § (1) bekezdésébe foglalt egyenlő választójog alapelvéből következő alkotmányossági követelmények érvényesülését biztosító jogszabályi feltételeket.

4. Az Alkotmánybíróság a mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapításával egyidejűleg felhívta az Országgyűlést, hogy jogalkotói feladatának 2007. június 30-ig tegyen eleget. A határidő megállapításánál a testület tekintettel volt arra, hogy alkotmányossági szempontból rendkívül aggályos, ha a választásokat közvetlenül megelőző időszakban kerül sor a törvénymódosításra és annak megfelelően az egyéni választókerületek területének és a területi listákról megszerzhető mandátumok számának átfogó felülvizsgálatára.

Az Alkotmány 20. § (1) bekezdése kimondja: „Az országgyűlési képviselők általános választását - az Országgyűlés feloszlása vagy feloszlata miatti választás kivételével - az előző Országgyűlés megválasztását követő negyedik év április vagy május hónapjában kell megtartani.” Ez alapján a következő - nem rendkívüli - országgyűlési képviselő-választásra 2006. április vagy május hónapban kerülhet sor. Így a mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megszüntetése az országgyűlési képviselők Alkotmány 20. § (1) bekezdése alapján megtartandó választását követően megalakuló új Országgyűlés kötelessége lesz.

Megjegyzi az Alkotmánybíróság, hogy határozata nem érinti azoknak az országgyűlési képviselő-választásoknak az alkotmányosságát, amelyeket a jelen határozatban előírt törvénymódosítást, valamint az egyéni választókerületek területének és a területi listákról megszerzhető mandátumok számának átfogó felülvizsgálatát megelőzően tartottak. A választási rendszert meghatározó jogszabályoknak hosszú távon,

stabilan kell biztosítaniuk az Alkotmány 71. §-ában felsorolt választási elvek érvényesülését. Ennek kialakítására, a hiányzó rendelkezések pótlására a választásokat követően kerülhet sor. Az Alkotmánybíróság továbbá megjegyzi, hogy jelen határozatával az országgyűlési képviselő-választásokra vonatkozó szabályozással összefüggésben állapított meg mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenességet, de a határozat indokolásának II. részében kifejtett elvi szempontok értelemszerűen irányadók az Alkotmány 71. § (1) bekezdésében nevesített többi választás esetében is.

5. Az Alkotmánybíróság az alkotmányos követelmény, valamint a mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítására tekintettel elrendelte a határozat Magyar Közlönyben való közzétételét.

Dr. Holló András s. k.,
az Alkotmánybíróság elnöke

Dr. Bagi István s. k.,
alkotmánybíró

Dr. Bihari Mihály s. k.,
alkotmánybíró

Dr. Erdei Árpád s. k.,
alkotmánybíró

Dr. Harmathy Attila s. k.,
alkotmánybíró

Dr. Kiss László s. k.,
alkotmánybíró

Dr. Kukorelli István s. k.,
előadó alkotmánybíró

Dr. Tersztyánszky dr. Vasadi Éva s. k.,
alkotmánybíró

2/1990. (I. 11.) MT rendelet

az országgyűlési egyéni és területi választókerületek megállapításáról

1. § Az országgyűlési képviselők választásáról szóló 1989. évi XXXIV. törvény 50. §-a (2) bekezdésének felhatalmazása alapján a Minisztertanács az országgyűlési egyéni és területi választókerületek sorszámát, székhelyét és területét a rendelet *melléklete* szerint állapítja meg.

2. § Ez a rendelet a kihirdetése napján lép hatályba.

Melléklet a 2/1990. (I. 11.) MT rendelethez

I.

Országgyűlési egyéni választókerületek

BUDAPEST FŐVÁROS

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: I. kerület 1-39;

II. kerület 28-51. sz. választókerület

Székhelye: I. kerület

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: II. kerület 1-27., 52-76. sz. választókerület

Székhelye: II. kerület

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: III. kerület 1-41. sz. választókerület

Székhelye: III. kerület

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: III. kerület 42-80. sz. választókerület

Székhelye: III. kerület

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: IV. kerület 23-65. sz. választókerület

Székhelye: IV. kerület

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: IV. kerület 1-22.;

XV. kerület 1-21. sz. választókerület

Székhelye: IV. kerület

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: V. kerület 1-41.;

XIII. kerület 1-9. sz. választókerület

Székhelye: V. kerület

8. számú országgyűlési választókerület

Területe: VI. kerület 1-57. sz. választókerület

Székhelye: VI. kerület

9. számú országgyűlési választókerület

Területe: VII. kerület 21-65. sz. választókerület

Székhelye: VII. kerület

10. számú országgyűlési választókerület

Területe: VII. kerület 1-20.;

VIII. kerület 1-19., 23, 25-28. sz. választókerület

Székhelye: VIII. kerület

11. számú országgyűlési választókerület

Területe: VIII. kerület 20-22, 24, 29-75. sz. választókerület

Székhelye: VIII. kerület

12. számú országgyűlés választókerület

Területe: IX. kerület 1-42. sz. választókerület

Székhelye: IX. kerület

13. számú országgyűlés választókerület

Területe: IX. kerület 43-63.;

XX. kerület 1-22. sz. választókerület

Székhelye: XX. kerület

14. számú országgyűlési választókerület

Területe: X. kerület 1-48. sz. választókerület

Székhelye: X. kerület

15. számú országgyűlési választókerület

Területe: XI. kerület 1-31. sz. választókerület

Székhelye: XI. kerület

16. számú országgyűlési választókerület
Területe: XI. kerület 32-74. sz. választókerület
Székhelye: XI. kerület
17. számú országgyűlési választókerület
Területe: XI. kerület 75-98. sz. választókerület
Székhelye: XI. kerület
18. számú országgyűlési választókerület
Területe: XII. kerület 1-67. sz. választókerület
Székhelye: XII. kerület
19. számú országgyűlési választókerület
Területe: XIII. kerület 10-45., 49. sz. választókerület
Székhelye: XIII. kerület
20. számú országgyűlési választókerület
Területe: XIII. kerület 46-48., 50-79. sz. választókerület
Székhelye: XIII. kerület
21. számú országgyűlési választókerület
Területe: XIV. kerület 1-30., 71-80. sz. választókerület
Székhelye: XIV. kerület
22. számú országgyűlési választókerület
Területe: XIV. kerület 31-70. sz. választókerület
Székhelye: XIV. kerület
23. számú országgyűlési választókerület
Területe: XV. kerület 22-69. sz. választókerület
Székhelye: XV. kerület
24. számú országgyűlési választókerület
Területe: XVI. kerület 1-61. sz. választókerület
Székhelye: XVI. kerület
25. számú országgyűlési választókerület
Területe: XVII. kerület 1-67. sz. választókerület
Székhelye: XVII. kerület
26. számú országgyűlési választókerület
Területe: X. kerület 49-69.,
XVIII. kerület 1-2., 4-12., 33-45. sz. választókerület
Székhelye: XVIII. kerület

27. számú országgyűlési választókerület

Területe: XVIII. kerület 3., 13-32., 46-67. sz. választókerület

Székhelye: XVIII. kerület

28. számú országgyűlési választókerület

Területe: XIX. kerület 1-65. sz. választókerület

Székhelye: XIX. kerület

29. számú országgyűlési választókerület

Területe: XX. kerület 23-65. sz. választókerület

Székhelye: XX. kerület

30. számú országgyűlési választókerület

Területe: XXI. kerület 30-39., 41-57., 62-65. sz. választókerület

Székhelye: XXI. kerület

31. számú országgyűlési választókerület

Területe: XXI. kerület 1-29., 58-61. sz. választókerület

Székhelye: XXI. kerület

32. számú országgyűlési választókerület

Területe: XXII. kerület 1-52. sz. választókerület

Székhelye: XXII. kerület

Baranya megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Pécs 1-16., 44-57, 59-60, 91 számú helyi választókerülete, Berkesd, Kozármisleny, Nagykozár

Székhelye: Pécs

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Pécs 58, 61-90, 92 számú helyi választókerülete, Abaliget, Kővágószőlős, Orfű

Székhelye: Pécs

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Pécs 17-43. számú helyi választókerülete, Görcsöny, Pellért, Pogány.

Székhelye: Pécs

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Komló, Baranyajenő, Bikal, Egyházaskozár, Gödre, Hosszúhetény, Magyarereggy, Magyarhertelend, Magyarszék, Mágocs, Mázaszászvár, Mindszentgodisa, Sásd, Vásárosdombó
Székhelye: Komló

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Mohács, Babarc, Bóly, Dunaszekcső, Erzsébet, Geresdlak, Hidas, Himesháza, Homorúd, Kölked, Lánycsók, Lippó, Majs, Mecseknádasd, Nagynyárád, Olasz, Pécsvarad, Somberek, Szederkény, Véménd
Székhelye: Mohács

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Siklós, Baksa, Beremend, Bogándmindszent, Csányoszró, Drávaszabolcs, Egerág, Egyházasharaszti, Harkány, Kémes, Magyarbóly, Magyarmecske, Nagyharsány, Sellye, Szalánta, Újpetre, Vajszló, Villány
Székhelye: Siklós

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: Szigetvár, Almamellék, Bicsérd, Bükkösd, Dencsháza, Dobsza, Drávafok, Felsőszentmárton, Hetvehely, Ibafa, Kétújfalu, Királyegyháza, Mozsgó, Nagypeterd, Somogyapáti, Somogyhárság, Szabadszentkirály, Szentlászló, Szentlőrinc
Székhelye: Szigetvár

Bács-Kiskun megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Kecskemét 1-36. és 44-45. sz. választókerülete
Székhelye: Kecskemét

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Kecskemét 37-43. és 46-75. sz. választókerülete
Székhelye: Kecskemét

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Tiszakécske, Ágasegyháza, Ballószög, Bugac, Gátér, Helvécia, Jakabszállás, Kunszállás, Lakitelek, Nyárlőrinc, Orgovány, Pálmonostora, Szentkirály, Tiszaalpár, Tiszaug, Városföld
Székhelye: Tiszakécske

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Kunszentmiklós, Apostag, Dunaegyháza, Dunavecse, Fülöpháza, Kerekegyháza, Kunadacs, Kunbaracs, Ladánybene, Lajosmizse, Solt, Szabadszállás, Szalkszentmárton, Tass

Székhelye: Kunszentmiklós

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Kiskunfélegyháza, Csólyospálos, Jászszentlászló, Kiskunmajsa, Kömpöc, Petőfiszállás

Székhelye: Kiskunfélegyháza

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Kiskőrös, Akasztó, Bócsa, Csengőd, Fülöpszállás, Imrehegy, Izsák, Kaskantyú, Kecel, Páhi, Soltszentimre, Soltvadkert, Tabdi

Székhelye: Kiskőrös

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: Kalocsa, Bács, Császártöltés, Dunapataj, Dunaszentbenedek, Dusnok, Fajsz, Foktő, Géderlak, Hajós, Harta, Homokmégy, Miske, Nemesnádudvar, Ordas, Öregcsertő, Szakmár, Uszód

Székhelye: Kalocsa

8. számú országgyűlési választókerület

Területe: Kiskunhalas, Balotaszállás, Harkakötöny, Kelebia, Kisszállás, Kunfehértó, Pirtó, Szank, Tázlár, Tompa, Zsana

Székhelye: Kiskunhalas

9. számú országgyűlési választókerület

Területe: Baja, Bátmonostor, Csátalja, Dávod, Dunafalva, Érsekcsanád, Hercegszántó, Nagybaracska, Sükösd, Szeremle, Vaskút

Székhelye: Baja

10. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bácsalmás, Bácsbokod, Bácsborsod, Bácsszőlős, Borota, Csávoly, Csikéria, Felsőszentiván, Gara, Jánoshalma, Katymár, Kunbaja, Madaras, Mátételke, Mélykút, Rém, Tatabáza

Székhelye: Bácsalmás

Békés megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Békéscsaba

Székhelye: Békéscsaba

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Elek, Geszt, Gyula, Kétegyháza, Kötegyán, Lökösháza, Mezőgyán, Méhkerék, Sarkad, Sarkadkeresztúr

Székhelye: Gyula

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Békés, Bélmegyer, Doboz, Kamut, Kétsoprony, Köröstarcsa, Mezőberény, Murony, Tarhos, Telekgerendás

Székhelye: Békés

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Biharugra, Bucsa, Dévaványa, Ecsegfalva, Füzesgyarmat, Kertészsziget, Körösladány, Körösnagyharsány, Körösújfalú, Okány, Szeghalom, Vésztő, Zsadány

Székhelye: Szeghalom

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Békésszentandrás, Csabacsüd, Gyomaendrőd, Hunya, Kardos, Kondoros, Szarvas

Székhelye: Szarvas

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Békéssámson, Csanádapáca, Csorvás, Gádoros, Gerendás, Kardoskút, Nagyszénás, Orosháza, Pusztaföldvár, Tótkomlós

Székhelye: Orosháza

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: Battonya, Dombegyház, Kaszaper, Kevermes, Kunágota, Magyarbánhegyes, Medgyesbodzás, Medgyesegyháza, Mezőhegyes, Mezőkovácsháza, Nagybánhegyes, Nagykamarás, Újkígyós, Végegyháza

Székhelye: Mezőkovácsháza

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Alsózsolca, Arnót, Felsőzsolca, Gesztely, Hernádnémeti, Miskolc 1-32. szavazókörei, Szirmabesenyő

Székhelye: Miskolc

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Miskolc 33-41., 44-75., 94-96., 119-125., 149-155. számú szavazókörei.

Székhelye: Miskolc

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Kistokaj, Mályi, Miskolc 76-93., 97-118. számú szavazókörei, Nyékládháza

Székhelye: Miskolc

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bükksgentkereszt, Miskolc 42-43., 126-148., 156-186. számú szavazókörei, Répáshuta

Székhelye: Miskolc

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Arló, Borsodnádásd, Domaháza és társközségei, Hangony, Járdánháza, Ózd

Székhelye: Ózd

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Alacska, Bánhorváti, Boldva, Borsodbóta, Csernely, Csokvaomány, Dédestapolcsány, Múcsony, Nagybarca, Nekézseny, Parasznya, Sajóbábony, Sajókeresztúr, Sajószentpéter, Sajóvámos, SÁta, Tardona

Székhelye: Sajószentpéter

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bánréve és társközségei, Kazincbarcika, Királd, Putnok, Sajókaza, Sajóvelezd, Vadna

Székhelye: Kazincbarcika

8. számú országgyűlési választókerület

Területe: Aggtelek, Bódvaszilás, Edelény, Felsőnyárad, Hangács, Hidvégárdó, Izsófalva, Kurityán, Lak, Perkupa, Ragály, Rakaca, Rudabánya, Szalonna, Szendrő, Szendrőlád, Szin, Szögliget, Zádorfalva

Székhelye: Edelény

9. számú országgyűlési választókerület

Területe: Abaújszántó, Abaújvár, Alsóvadász, Aszaló, Baktakék, Boldogkőváralja, Encs, Felsővadász, Forró, Gönc, Halmaj, Hernádkércs, Hernádvécse, Hidasnémeti, Homrogd, Ináncs, Krasznokvajda, Méra, Novajidrány, Onga, Selyeb, Szalaszend, Szikszó, Telkibánya, Vilmány, Vizsoly

Székhelye: Encs

10. számú országgyűlési választókerület

Területe: Alsóberecki, Bodroghalom, Bodrogolaszi, Cigánd, Erdőhorváti, Füzérkomlós, Hercegkút, Hollóháza, Karcsa, Mikóháza, Nagyrozvágy, Pácin, Pálháza, Ricse, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Tolcsva, Vajdácska, Zemplénagárd

Székhelye: Sátoraljaújhely

11. számú országgyűlési választókerület

Területe: Baskó, Bekecs, Bodrogkeresztúr, Csobaj, Erdőbénye, Golop, Györgytarló, Kenézlő, Legyesbénye, Mád, Megyaszó, Mezőzombor, Monok, Olaszliszka, Prügy, Rátka, Szerencs, Taktaharkány, Taktakenéz, Taktaszada, Tarcal, Tállya, Tiszakarád, Tiszaladány, Tokaj, Újcsanáros

Székhelye: Szerencs

12. számú országgyűlési választókerület

Területe: Ároktő, Böcs, Girincs, Hejőbába, Hejőkeresztúr, Kesznyéten, Leninváros, Mezőcsát, Ónod, Sajóhidvég, Sajólád, Sajószöged, Tiszadorogma, Tiszakeszi, Tiszalúc, Tiszapalkonya, Tiszatarján

Székhelye: Leninváros

13. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bogács, Borsodivánka, Bükkaranyos, Bükkábrány, Bükkzsérc, Cserépfalu, Egerlövő, Emőd, Harsány, Kisgyőr, Mezőkeresztes, Mezőkövesd, Mezőnyárad, Sály, Szentistván, Szomolya, Tard, Tibolddaróc, Tiszababolna, Vatta

Székhelye: Mezőkövesd

Csongrád megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Szeged 5., 17-30. és 77-89. sz. választókerülete valamint Deszk, Kübekháza, és Tiszasziget

Székhelye: Szeged

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Szeged 2-4., 10-16., 44-54. és 66-76. sz. választókerülete, valamint Mórahalom, Ásotthalom, Domaszék, Öttömös, Pusztamérges, Röszke, Ruzsa, Zákányszék

Székhelye: Szeged

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Szeged 1., 6-9., 31-43. és 55-65. sz. választókerülete, valamint Bordány, Üllés, és Zsombó

Székhelye: Szeged

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Csongrád, Kistelek, Baks, Balástya, Csánytelek, Csengele, Felgyő, Forráskút, Ópusztaszer, Pusztaszer, Sándorfalva, Szatymaz, és Tömörkény

Székhelye: Csongrád

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Szentés, Derekegyház, Eperjes, Fábíansebestyén, Nagymágocs, Nagytőke, Szegvár

Székhelye: Szentés

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Hódmezővásárhely, Mártély, Mindszent, Székkutas

Székhelye: Hódmezővásárhely

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: Makó, Apátfalva, Csanádpalota, Földeák, Királyhegyes, Kiszombor, Magyarcsanád, Maroslele, Nagylak, Pitvaros

Székhelye: Makó

Fejér megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Székesfehérvár 3-8 és 29-63. sz. választókerületei

Székhelye: Székesfehérvár

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Székesfehérvár 1-2., 9-28. és 64-81. sz. választókerületei, Polgárdi, Seregélyes, Soponya

Székhelye: Székesfehérvár

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Dunaújváros

Székhelye: Dunaújváros

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Adony, Baracs, Beloiannis, Besnyő, Előszállás, Gárdony, Iváncsa, Kisapostag, Mezőfalva, Nagykarácsony, Nagyvenyim, Pákozdi, Perkáta, Pusztaszabolcs, Rácalmás, Szabadegyháza, Velence

Székhelye: Gárdony

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bakonycsernye, Bodajk, Csákkerény, Csákvár, Csókakő, Csór, Fehérvárcsurgó, Gánt, Iszkaszentgyörgy, Isztimér, Kincsesbánya, Magyaralmás, Mór, Nagyveleg, Nádasdladány, Pusztavám, Sárkeresztés, Sárszentmihály, Szabadbattyán, Zámoly

Székhelye: Mór

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Aba, Alap, Cece, Dég, Enying, Kálóz, Kisláng, Lajoskomárom, Lepsény, Mezőszilas, Nagylók, Sárbogárd, Sárkeresztúr, Sárosd, Sárszentágota

Székhelye: Sárbogárd

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: Alcsútdoboz, Baracska, Bicske, Ercsi, Etyek, Felcsút, Gyúró, Kajászó, Lovasberény, Martonvásár, Mány, Pátka, Pázmánd, Ráckeresztúr, Szár, Tabajd, Tordas, Vál, Vereb, Vértesacsa

Székhelye: Bicske

Győr-Moson-Sopron megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Abda, Bakonygyirót, Bakonypéterd, Bakonyszentlászló, Bőnyréta, Csikvánd, Dunaszeg, Fenyőfő, Gönyű, Gyarmat, Győrasszonyfa, Gyórság, Győrújbarát, Győrújfalú, Gyórszemere, Győrzámoly, Ikrény, Kajárpec, Kisbajcs, Koroncó, Lázi, Mezőörs, Nagyszentjános, Nyúl, Öttevény, Pannonhalma, Pázmándfalú, Pér, Románd, Sikátor, Szerecseny, Táp, Tápszentmiklós, Tét, Tényő, Töltéstava, Veszprémvarsány.

Székhelye: Győr

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Győr 1-10., 12-18. és 44-70. számú választókerülete

Székhelye: Győr

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Győr 11., 19-43. és 71-77. számú választókerülete

Székhelye: Győr

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Ásványráró, Bezenye, Darnózseli, Dunakiliti, Dunasziget, Halászi, Hegyeshalom, Hédervár, Kimle, Levél, Máriakálnok, Mosonmagyaróvár, Mosonszolnok, Püski, Rajka

Székhelye: Mosonmagyaróvár

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bányogyszóvát, Bogyoszló, Bősárkány, Csorna, Egyed, Enese, Györsövényház, Jánossomorja, Kóny, Lébény, Mórchida, Mosonszentmiklós, Páli, Rábacsanak, Rábacsécsény, Rábapatoná, Rábapordány, Rábatamási, Szany, Szil, Szilsárkány

Székhelye: Csorna

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Babót, Beled, Fertőd, Fertőszentmiklós, Fertőszéplak, Hegykő, Hövej, Iván, Kapuvár, Lövő, Mihályi, Nagycenk, Osli, Sopronhorpács, Szakony, Szárföld, Újkér, Veszvény, Vitnyéd

Székhelye: Kapuvár

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: Ágfalva, Fertőrákos, Kópháza, Magyarfalva, Sopron

Székhelye: Sopron

Hajdú-Bihar megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Debrecen 3-5., 9-11., 23., 67-74., 85-128., 171-180., 194. számú szavazókörök

Székhelye: Debrecen

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Debrecen 1-2., 7-8., 12-25., 42-48., 55-56., 129-156., 168-170., 181., 191-192. számú szavazókörök

Székhelye: Debrecen

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Debrecen 6., 26-29., 30-41., 48-66., 75-84., 157-167., 182-190., 193., 195. számú szavazókörök

Székhelye: Debrecen

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bagamér, Fülöp, Hajdúhadház és Téglás, Hajdúsámson, Nyíracsaád, Nyíradony, Nyírábrány, Nyírmártonfalva, Vámospércs

Székhelye: Hajdúhadház

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bakonszeg, Beregböszörmény, Berettyóújfalu, Biharkeresztes, Csökmő, Hencida, Komádi, Konyár, Körösszakál, Körösszegapáti, Mezősas, Pocsaj, Szentpéterszeg, Váncsod, Zsáka

Székhelye: Berettyóújfalu

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Báránd, Biharnagybajom, Bihartorda, Földes, Kaba, Nádudvar, Nagyrábé, Püspökladány, Sáp, Sárrétudvari

Székhelye: Püspökladány

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: Ebes, Derecske, Hajdúbagos, Hajdúszoboszló, Hajdúszovát, Hosszúpályi, Létavértes, Mikepércs, Sáránd

Székhelye: Hajdúszoboszló

8. számú országgyűlési választókerület

Területe: Balmazújváros, Egyek, Görbeháza, Hortobágy, Nagyhegyes, Polgár, Tiszacsege

Székhelye: Balmazújváros

9. számú országgyűlési választókerület

Területe: Hajdúböszörmény, Hajdúdorog, Hajdúnánás

Székhelye: Hajdúböszörmény

Heves megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Eger, Felsőtárkány, Noszvaj

Székhelye: Eger

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Balaton, Bátor, Bekölce, Bélapátfalva, Bodony, Bükkszék és Egerbakta, Egercsehi, Egerszalók, Egerszólát, Istenmezeje, Mátraballa, Mátraderecske és Nagyvisnyó, Parád, Pétervására, Recsk, Sirok és Szilvásvár, Tarnalelesz és Terpes, Verpelét
Székhelye: Pétervására

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Abasár, Atkár és Domoszló, Gyöngyös, Gyöngyöshalász, Gyöngyösoroszi, Gyöngyöspata, Gyöngyössolymos, Gyöngyöstarján, Kiszána, Markaz, Mátraszentimre, Nagyréde, Vécs és Visonta

Székhelye: Gyöngyös

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Apc, Boldog, Csány és Ecséd, Hatvan, Heréd, Hort, Lőrinci, Petőfibánya, Rózsaszentmárton és Szücsi

Székhelye: Hatvan

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Adács, Átány és Boconád, Detk, Erdőtelek, Erk és Hevesvezekény, Heves, Kisköre, Kömlő, Karácsond, Nagyfüged, Pély és Tarnabod, Tarnaméra, Tarnaörs, Tarnaszentmiklós, Tarnaszánya, Tenk, Tiszanána, Vámosgyörk és Visznek

Székhelye: Heves

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Aldebrő, Andornaktálya, Besenyőtelek és Feldebrő, Füzesabony, Kál, Kerecsend, Maklár és Mezőszemere, Mezőtárkány, Nagyút, Novaj és Ostoros, Poroszló, Sarud és Szihalom

Székhelye: Füzesabony

Jász-Nagykun Szolnok megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Jászárokszállás, Jászberény, Jászfelsőszentgyörgy, Jászfényszaru

Székhelye: Jászberény

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Alattyán, Jánoshida, Jászsalsószentgyörgy, Jászapáti, Jászboldogháza, Jászdózsa, Jászfákóhalma, Jászládány, Jászkisér, Jászszentandrás, Jásztelek

Székhelye: Jászapáti

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Besenyszög, Kőtelek, Nagykörű, Szászberek, Szolnok 30-44., 50-65. számú szavazókörök, Tizsasüly, Újszász, Zagyvarékas

Székhelye: Szolnok

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Rákóczi falva, Rákócziújfalva, Szajol, Szolnok 1-29., 44-49. számú szavazókörök, Tiszajenő, Tószeg, Vezseny

Székhelye: Szolnok

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Cibakháza, Cserkeszőlő, Csépa, Kunszentmárton, Martfű, Öcsöd, Tiszaföldvár, Tizsakürt, Tizsasas

Székhelye: Kunszentmárton

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Kétpó, Kisújszállás, Mesterszállás, Mezőtúr, Túrkeve

Székhelye: Mezőtúr

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: Fegyvernek, Kenderes, Kengyel, Kuncsorba, Kunhegyes, Örményes, Tizsabő, Tizsagyenda, Tizsapüspöki, Tizsaroff, Tizsatenyő, Törökszentmiklós

Székhelye: Kunhegyes

8. számú országgyűlési választókerület

Területe: Abádszalók, Karcag, Kunmadarad, Tizsabura, Tizsaderzs, Tizsafüred, Tizsaórs, Tizsaszentimre, Tomajmonostora,

Székhelye: Karcag

Komárom-Esztergom megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Tatabánya

Székhelye: Tatabánya

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Baj, Bajna, Epöl, Gyermely, Kocs, Környe, Mocsá, Nagysáp, Naszály, Szárliget, Szomor, Szomód, Tardosbánya, Tarján, Tata, Várgesztes, Vértessomló, Vértesszőlős

Székhelye: Tata

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Ácsteszer, Bakonysárkány, Bakonyszombathely, Bábolna, Bársonyos, Bokod, Császár, Dad, Ete, Kecskéd, Kisbér, Kömlőd, Nagyigmánd, Oroszlány, Réde, Súr, Szákszend

Székhelye: Kisbér

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Almásfüzitő, Almásneszmély, Ács, Bajót, Komárom, Lábatlan, Nyergesújfalu, Süttő, Tát, Tokod

Székhelye: Komárom

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Csolnok, Dág, Dorog, Dömös, Esztergom, Kesztlőc, Leányvár, Máriahalom, Pilismarót, Piliscsév, Sárisáp

Székhelye: Esztergom

Nógrád megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bárna, Cered, Kazár, Nagybárkány, Salgótartján, Vizslás

Székhelye: Salgótartján

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bátorterenye, Buják, Ecseg, Jobbágyi, Kálló, Mátramindszent, Mátraterenye, Mátraverebély, Nemti, Palotás, Pásztó, Szirák, Szurdokpüspöki, Tar, Vanyarc

Székhelye: Pásztó

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Alsótold, Bercel, Cserhátsurány, Endrefalva, Etes,

Karancseszki, Karancslapujtő, Karancsság, Kishartyán, Lítke, Ludányhalászi, Magyaránándor, Mihálygerge, Nagylóc, Nógrádkövesd, Nógrádmegyer, Órhalom, Rimóc, Szanda, Szécsény, Varsány
Székhelye: Szécsény

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Balassagyarmat, Dejtár, Diósjenő, Drégelypalánk, Érsekvadkert, Mohora, Nagyoroszi, Nézsa, Nógrád, Nőtincs, Rétság, Romhány, Szügy, Tereske
Székhelye: Balassagyarmat

Pest megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Acsa, Erdőkertes, Kémence, Kismaros-Kóspallag, Kosd, Letkés, Nagyörzsöny, Nagymaros, Penc, Rád, Szob, Szokolya, Sződ, Váchartyán, Vámosmikola, Veresegyház, Verőce, Zebegény
Székhelye: Szob

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Göd, Sződliget, Vác
Székhelye: Vác

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Dunakeszi, Fót, Mogyoród, Órbottyán, Szada
Székhelye: Dunakeszi

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Csömör, Gödöllő, Isaszeg, Kerepestarcsa, Nagytarcsa, Pécel
Székhelye: Gödöllő

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Aszód, Bag, Dány, Galgahévíz, Galgamácsa, Hévízgyörk, Kartal, Kóka, Tura, Valkó, Verseg, Zsámbok
Székhelye: Aszód

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Farnos, Gomba, Mende, Nagykáta, Pánd, Süllyás, Szentlőrincskáta, Szentmártonkáta, Tápióbicske, Tápiógyörgye, Tápiósele, Tápiószecső, Tápiószentmárton, Tápióság, Tóalmás, Uri
Székhelye: Nagykáta

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: Ecsér, Gyömrő, Maglód, Monor, Üllő, Vecsés

Székhelye: Monor

8. számú országgyűlési választókerület

Területe: Diósd, Erd, Százhalombatta

Székhelye: Erd

9. számú országgyűlési választókerület

Területe: Biatorbágy, Budaörs, Sósút, Tárnok, Törökbálint, Zsámbék

Székhelye: Budaörs

10. számú országgyűlési választókerület

Területe: Budajenő, Budakeszi, Nagykovácsi, Páty, Perbál, Pilisborosjenő, Piliscsaba, Pilisszántó, Pilisszentiván, Pilisszentiván, Pilisvörösvár, Solymár, Üröm

Székhelye: Pilisvörösvár

11. számú országgyűlési választókerület

Területe: Budakalász, Csobánka, Dunabogdány, Kisoroszi, Leányfalu, Pilisszentkereszt, Pilisszentlászló, Pomáz, Pócsmegyer, Szentendre, Szigetmonostor, Tahitótfalu, Visegrád

Székhelye: Szentendre

12. számú országgyűlési választókerület

Területe: Dunaharaszti, Halásztelek, Szigethalom, Szigetszentmiklós, Taksony, Tököl

Székhelye: Szigetszentmiklós

13. számú országgyűlési választókerület

Területe: Alsónémedi, Bugyi, Dömsöd, Dunavarsány, Gyal, Kiskunlacháza, Ráckeve

14. számú országgyűlési választókerület

Területe: Csévharaszt, Dabas, Hernád, Inárcs, Kakucs, Ócsa, Örkény, Pilis, Táborfalva, Tatárszentgyörgy, Újhartyán, Vasad

Székhelye: Dabas

15. számú országgyűlési választókerület

Területe: Albertirsa, Cegléd, Ceglédbercel, Csemő, Dánszentmiklós, Mikebuda, Tápiószőlős, Újszilvás

Székhelye: Cegléd

16. számú országgyűlési választókerület

Területe: Abony, Jászkarajenő, Kocsér, Nagykőrös, Nyársapát, Törtel

Székhelye: Nagykőrös

Somogy megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Kaposvár 1-17, 22-34, 37-53, 62-63, 65-72 számú választókerülete, a 61-es választókerületből Hegyi utca, Hunyadi János utca 81-től és 88-tól végig, a 64-es választókerületből Blaha Lujza-, Dériné-, Dobó István utca, Dombóvári út, Kertalja-, Kiszgát-, Magyar-, Mező Imre utca 2-től 16-ig és 1-től 87-ig, Kiszgát dűlő.
Székhelye: Kaposvár

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Csököly, Gölle, Hetes, Kadarkút, Kaposfő, Kaposmérő, Kaposvár 18-21, 35, 36, 54-60, 73-75 választókerülete, a 61-es választókerületből a Dimitrov utca 125-től és 126-tól végig, a Pázmány Péter utca 76-tól és 81-től végig, Zaranyi út (Fácános), a 64-es választókerületből Izzó-, Semmelweis-, Jászai Mari-, Kenyérgyár utca, Kisiván puszta, Mező Imre utca 22-től és 89-től végig. Új Transzformátor telep, Vízműtelep, Mernye, Nagyberki, Simonfa, Somogyaszaló, Somogyjád, Somogysárd, Szenna, Szentbalázs, Taszár, Zimány
Székhelye: Kaposvár

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Andocs, Ádánd, Balatonszabadi, Igal, Karád, Kisbárapáti, Nagyberény, Nágocs, Ságvár, Siófok, Tab, Törökkoppány, Zamárdi

Székhelye: Siófok

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Balatonberény, Balatonkeresztúr, Balatonföldvár, Balatonszárszó, Balatonszemes, Balatonszentgyörgy, Balatonboglár és Balatonlelle, Buzsák, Fonyód, Gamás, Látrány, Lengyeltóti, Öreglak, Somogyvár

Székhelye: Balatonboglár

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Berzence, Böhönye, Csurgó, Iharosberény, Kéthely, Marcali, Mesztegyő, Nagybajon, Nemesvid, Nikla, Pusztakovácsi, Sávoly, Somogysámson, Somogyudvarhely, Tapsony, Vése, Zárkány

Székhelye: Marcali

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Babócsa, Barcs, Csokonyavisonta, Darány, Görgeteg, Háromfa, Homokszentgyörgy, Kutas, Lakócsa, Lábod, Nagyatás, Segesd, Somogyszob, Vizgyár

Székhelye: Nagyatád

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Nyíregyháza 1-16-ig, 19-35-ig, és a 70-es sorszámú szavazóköri területe, Nyírpazony, Nyírtelek

Székhelye: Nyíregyháza

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Kálmánháza, Nyíregyháza 17-18-ig, 36-69-ig és 71-73 sorszámú szavazóköri területe

Székhelye: Nyíregyháza

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Buj, Ibrány, Gávavencsellő, Nagycserkesz, Rakamaz, Tímár, Tiszabercel, Tiszadada, Tiszadob, Tiszaeszlár, Tiszanagyfalu, Tiszalök, Tiszavasvári

Székhelye: Tiszavasvári

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Apagy, Balkány, Biri, Bököny, Érpatak, Geszteréd, Kállósején, Levelek, Nyírkálló, Napkor, Nyírtura, Szakoly, Újfehértó,

Székhelye: Nyírkálló

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Baktalórántháza, Demecser, Gyulaháza, Kemecse, Kótaj, Nagyhalász, Nyírbogdány, Nyíribrony, Nyírkarász, Nyírtass, Petneháza, Ramocsaháza, Ófehértó, Vaja, Vasmegyer

Székhelye: Baktalórántháza

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bátorliget, Encsencs, Hodász, Máriapócs, Mérk, Nyírbátor, Nyírbétek, Nyírbogát, Nyírcsászári, Nyírderzs, Nyírgyulaj, Nyírkáta, Nyírlugos, Nyírmihálydi, Nyírvasvári, Penészlek, Piricse

Székhelye: Nyírbátor

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: Ajak, Anarcs, Dombrád, Döge, Fényeslitke, Gégény, Kékese, Kisvárd, Komoró, Pátroha, Szabolcsbáka, Szabolcsveresmart, Tiszabездéd, Tuzsér, Záhony

Székhelye: Kisvárd

8. számú országgyűlési választókerület

Területe: Aranyosapáti, Barabás, Beregdaróc, Beregsurány, Csaroda, Gemzse, Ilk, Jánd, Lónya, Mándok, Mezőladány, Nyírmada, Olcsva, Pap, Tarpa, Tiszaadony, Tiszaszalka, Tornyospálca, Varsánygyűre, Vásárosnamény

Székhelye: Vásárosnamény

9. számú országgyűlési választókerület

Területe: Járm, Kocsord, Mátészalka, Nagydobos, Nagyecsed, Nyírcsaholy, Nyírmeggyes, Ópályi, Ökörítőfülpös, Porcsalma, Szamosszeg, Tyukod

Székhelye: Mátészalka

10. számú országgyűlési választókerület

Területe: Cégénydányád, Csaholc, Csenger, Fehérgyarmat, Gacsály, Jánkmajtis, Kisar, Kölcse, Nagyszekeres, Nábrád, Panyola, Penyige, Rozsály, Szatmárcseke, Tiszabecs, Tiszakóród, Tunyogmatolcs

Székhelye: Fehérgyarmat

Tolna megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Báta, Bogyiszló, Decs, Medina, Öcsény, Sióagárd, Szedres, Szekszárd, Tolna

Székhelye: Szekszárd

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bölcse, Dunaföldvár, Dunaszentgyörgy, Fadd, Gerjen, Györköny, Kajdacs, Kölesd, Madocsa, Nagydorog, Németkér, Paks, Pálfa, Sárszentlőrinc, Tengelic

Székhelye: Paks

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Alsónána, Aparhant, Bonyhád, Báticasék, Cikó, Izmény, Kakasd, Kéty, Kisdorog, Kisvejke, Mőcsény, Nagymányok, Szálka, Tevel, Váralja, Zomba

Székhelye: Bonyhád

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Attala, Dalmand, Dombóvár, Döbrököz, Gyulaj, Kaposszekcső, Kocsola, Kurd, Nak, Szakcs

Székhelye: Dombóvár

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Felsőnyék, Fürged, Gyöng, Högyész, Iregszemcse, Magyarkeszi, Nagykónyi, Nagyszokoly, Ozora, Pincehely, Regöly, Simontornya, Szakály, Tamási, Tolnanémedi

Székhelye: Tamási

Vas megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Szombathely 1., 3., 25-59., 62., 65. számú szavazókörei

Székhelye: Szombathely

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Szombathely 2., 4-24., 60., 61., 63., 64. számú szavazatkörei

Egyházsrádóc, Ják, Kisunyom, Nárai, Pecöl, Rábahídvég, Rum, Sorkifalud, Szentpéterfa, Táplánszentkereszt, Vasszécseny

Székhelye: Szombathely

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Acsád, Bük, Bő, Csepreg, Felsőcsatár, Gencsapáti, Hegyfalu, Horvátzsidány, Kőszeg, Kőszegszerdahely, Lukácsháza, Nemesbőd, Répcelak, Simaság, Söpte, Szeleste, Torony, Vép

Székhelye: Kőszeg

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Boba, Celldömölk, Csénye, Egyházashetye, Gérce, Hosszúpereszteg, Ikervár, Jánosháza, Káld, Kemenesmagasi, Kenyeri, Mesteri, Nagysimonyi, Nyőgér, Ostffyasszonyfa, Ölbő, Rábapaty, Sárvár, Sömjénmihályfa, Vönöck
Székhelye: Sárvár

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Alsószölnök, Apátistvánfalva, Bajánsenye, Bérbaltavár, Csákánydoroszló, Csehimindszent, Csörötnek, Gersekarát, Győrvár, Hegyhátszentjakab, Kám, Körmend, Molnaszecsőd, Nádasd, Oszkó, Óriszentpéter, Pankasz, Rátót, Szarvaskend, Szentgotthárd, Vasalja, Vasvár
Székhelye: Körmend

Veszprém megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Ajka, Csögle, Devecser, Halimba, Kerta, Kislőd, Magyarpolány, Nagyalásony, Noszlop, Somlószőlős, Somlóvásárhely, Úrkút, Városlőd
Székhelye: Ajka

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Alsóórs, Balatonalmádi, Balatonfőkajár, Balatonfüred, Balatonfüzfő, Balatonkenese, Balatonudvari, Balatonvilágos, Csepak, Pécsely, Tihany, Zánka
Székhelye: Balatonfüred

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bakonyjákó, Csót, Lovászpata, Magyargencs, Marcaltó, Mezőlak, Nemesszalók, Nyárád, Pápa, Pápakovácsi, Pápateszér, Ugod, Vaszar
Székhelye: Pápa

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Badacsonytomaj, Balatonederics, Bazsi, Csabrendek, Gógánfa, Káptalanfa, Kővágóórs, Monostorapáti, Nemesgulács, Nyírád, Révfülöp, Sümeg, Szigliget, Tapolca, Zalahaláp
Székhelye: Tapolca

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Bakonybél, Bakonyszentkirály, Berhida, Borzavár, Csetény, Dudar, Gic, Ősi, Öskü, Tés, Várpalota, Zirc
Székhelye: Várpalota

6. számú országgyűlési választókerület

Területe: Herend, Nagyvázsony, Nemesvámos, Szentgál, Veszprém
1-3. sz. szavazókör, 27-38. sz. szavazókör.
Székhelye: Veszprém

7. számú országgyűlési választókerület

Területe: Hajmáskér, Papkeszi, Szentkirályszabadja, Veszprém 4-26. sz. szavazókör, 39-45. sz. szavazókör.
Székhelye: Veszprém

Zala megye

1. számú országgyűlési választókerület

Területe: Zalaegerszeg
Székhelye: Zalaegerszeg

2. számú országgyűlési választókerület

Területe: Nagykanizsa, Murakeresztúr, Nagyrécse és Surd, Belezna
Székhelye: Nagykanizsa

3. számú országgyűlési választókerület

Területe: Keszthely, Hévíz, Vonyarcvashegy és Zalakaros, Alsópáhok, Dióskál, Garabonc, Karmacs, Miháld, Sármellék, Várvolgy, Zalaapáti, Zalakomár és Zalaszentpál, Balatonyörök, Cserszegtomaj, Rezi és Zalasabár
Székhelye: Keszthely

4. számú országgyűlési választókerület

Területe: Lenti, Letenye, Bánokszentgyörgy, Bázakerettye, Becsehely, Csesztreg, Csömödér, Felsőrajk, Fűzvölgy, Gelse, Gutorfölde, Lovászi, Nova, Páka, Pusztamagyaród, Rédic, Szemenyecsörnye, Szepetnek, Tótszerdahely, Zalabaksa, Zalaszentbalázs, Hahót
Székhelye: Lenti

5. számú országgyűlési választókerület

Területe: Zalaszentgrót, Pacsa, Zalalövő, Bagod, Bak, Becsvölgye, Bocföldre, Bucsuszentlászló, Csonkahegyhát, Egervár, Gellértháza, Kehidakustány, Kisgörbő, Nagykapornak, Nagykutas, Óhid, Pókaszeptk, Söjtör, Teskánd, Tófej, Vaspör, Zalabér, Zalacsány, Zalacséb, Zalaszentiván, Zalaszentlászló, Zalatárnok, Sümegecsei, Túrje

Székhelye: Zalaszentgrót.

II.

Országgyűlési területi választókerületek

1. Budapest főváros
2. Baranya megye
3. Bács-Kiskun megye
4. Békés megye
5. Borsod-Abaúj-Zemplén megye
6. Csongrád megye
7. Fejér megye
8. Győr-Sopron megye
9. Hajdú-Bihar megye
10. Heves megye
11. Jász-Nagykun-Szolnok megye
12. Komárom-Esztergom megye
13. Nógrád megye
14. Pest megye
15. Somogy megye
16. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye
17. Tolna megye
18. Vas megye
19. Veszprém megye
20. Zala megye

A területi választókerület székhelye megegyezik a megyeszékhellyel.

Mészáros József - Szakadát István:

A választási rendszer elemei

(magyarországi példák alapján)²

A társadalmi döntések empirikus vizsgálata régi hagyományra nyúlik vissza. A politikai döntések teoretikus vizsgálatának kezdete legalábbis az 1700-as évek utolsó harmadára tehető, amikor *Condorcet*, *Borda* és *Laplace* elkezdtek az egyéni preferenciák összegzésének módszertani, matematikai vizsgálatát. Ebből az előzményből nőtt ki számos szerző, *Dodgson*, *Pareto*, *Arrow* és mások munkássága alapján a *Social Choice Theory*, azaz a *társadalmi választások elmélete*. Ezen elmélet az alternatívák közötti egyéni/egyedi választások, preferenciarendezések aggregálásnak kérdéseivel foglalkozik, és így a szociológiai módszertan, a közgazdaságtan és a politikatudomány határain húzódó diszciplínának tekinthető. Az említett tudományterületek nem kis részben az egyének által hozott döntések társadalmi hatásaival foglalkoznak. Legyen elég itt a közgazdasági fogyasztói döntéselemzésre, a szociológiában szokásos kérdőív-kiértékelésre vagy a politikai döntéshozó testületek határozatainak, határozathozatali mechanizmusainak vizsgálatára utalnunk.

Ha e kérdéseket némi absztrakcióval szemléljük, láthatjuk, hogy valójában a *választóknak* (egyéneknek, fogyasztóknak, döntéshozóknak) az *alternatívák* (politikai pártok, képviselőjelöltek, fogyasztói javak, döntési lehetőségek) közötti *preferenciarendezéseinek* lehetséges *aggregálásairól*, illetve az ezekkel kapcsolatos feltételekről, kivánalmakról van szó. A társadalmi választások elmélete a választási eljárások tárgyalásakor jobbra olyan eljárásokkal foglalkozik, amelyek célja egyetlen alternatíva kiválasztása a lehetséges alternatívák közül (azaz a győztes alternatíva keresése). A politikai választások területén ennek az egyéni kerületi rendszerekben zajló választási szituáció felel meg (később az ilyen eljárásokat egymandátumos eljárásoknak fogjuk nevezni). A politikai választások elméleti és módszertani problémáival foglalkozó szakirodalomban azonban legalább akkora hangsúllyal foglalkoznak az olyan választási problémákkal, melyek az ún. többmandátumos kerületekre jellemzőek, amikor több helyet, mandátumot lehet kiosztani az egymással versengő alternatívák (pártok, jelöltek) között. Ez utób-

² Megjelent: A választási rendszer elemei 1999, Budapest, in: Dezső Márta, Kukorelli István (szerk): *Választástudományi tanulmányok*, 217-243 o.

bi problémakör a választási szakirodalomé, az általánosabb igényű, szélesebb kitekintésű social choice theory kevesebbet foglalkozik e témával. Mivel mi a politikai választási eljárások, választási rendszerek sajátosságait akarjuk bemutatni, a továbbiakban természetesen mind az egymandátumos, mind a többmandátumos választási eljárásokkal foglalkozni fogunk. Témaválasztásunk tükröződni fog a kifejtés során alkalmazott módszertanban is. Bár a társadalmi választások elmélete a politikai választásokon túl még rengeteg jelenséggel foglalkozik, a továbbiakban mi a bemutatni kívánt választási eljárásokat úgy jellemezzük, hogy figyelmünk előterében a politikai választások lesznek, s a hozott példáink a politikai választások területéről származnak.

A társadalmi választások elméletének általános problémafelvetése (hogy ti. hogyan lehet közös döntéseket hozni) a politikai választások területén az alábbi módon konkretizálódik: adva vannak a választópolgárok, akik a parlamenti választások alkalmával az egymással versengő képviselőjelöltekre, illetve pártokra szavazhatnak, és a választó/szavazópolgárok szavazatai alapján kell – valamilyen eljárás alkalmazásával – adott számú jelöltet parlamenti képviselővé választani.

Ha a politikai választások jelenségét elemezni akarjuk, akkor tulajdonképpen három nagyobb problémakört kell megvizsgálnunk. Az első blokkba az egyéni preferenciarendezésekkel, a másodikba a lehetséges alternatívák halmazával, a harmadik blokkba az aggregálási módszerekkel kapcsolatos kérdések tartoznak.

A második blokkba sorolt témát, a pártok, képviselőjelöltek problémakörét ebben a tanulmányban nem tudjuk tárgyalásba venni, hiszen ez szétfeszítené azt az elméleti keretet, melyet fő témánk bemutatására alkalmasnak és elégségesnek tartunk. Fontos és elemzendő azonban az a kérdés (amely az első és a második blokk kölcsönhatását érinti), hogy milyen a szavazópolgárok által leadott szavazólap szerkezete? Egyéni jelöltekre és/vagy pártokra szavazhatnak a szavazók, illetve milyen a leadható/leadandó szavazat típusa?

Egész tanulmányunk fókuszában a harmadikként megjelölt blokk, a szavazatok aggregálásának (összegzésének) módszere áll.

Választott témánk alaposabb elemzéséhez szükséges lenne még néhány „mögöttes” elv, kiegészítő fogalom elemzésére, e rövid írásban azonban csak arra van mód, hogy említést tegyünk ezekről:

- a szavazás elve
- képviseleti elvek
- a többségi elv
- az alternatívák száma
- a szavazat szerkezete, információtartalma
- választókerület
- tie-break szabályok
- küszöbök

A segédfogalmak közül – egyetlen kivételként – foglalkoznunk kell a küszöbök kérdéskörével, mivel ezek segítségével lehet karakterizálni a különböző választási eljárásokat. A különféle választási eljárások jellemzéséhez kétfajta küszöb-értéket szoktak kiszámolni: a *reprezentációs (bekerülési) küszöböt*, illetve a *kizárási küszöböt*. A reprezentációs küszöb fogalmán azt a határértéket értik, amely felett már mandátumot lehet szerezni. Más szavakkal persze ez azt is jelenti, hogy e határ alatt már biztosan nem lehet széket szerezni. A kizárási küszöb ezzel szemben azt a határértéket mutatja, amellyel – kedvezőtlen esetben, azaz a szavazatok „szerencsétlen” eloszlása esetén – még éppen nem lehet mandátumot szerezni. A kizárási küszöb fölötti szavazattal tehát már biztosan széket lehet szerezni. Az egyszerű többségi eljárást alkalmazva (három alternatívát, azaz három pártot feltételezve) a bekerülési küszöb a szavazatok egyharmada, hiszen, ha mindegyik párt ugyanannyi szavazatot kap, akkor – pl. sorsolással megtörve a döntetlent – a nyertes párt egyharmadnyi szavazattal juthat mandátumhoz. A kizárási küszöb ugyanebben az esetben a szavazatok felével egyenlő, hiszen ha az egyik párt egyetlen szavazatot sem kap, míg a másik két párt fele-fele arányban részesül a szavazatokból, akkor – egy újabb sorsolás után – a szerencsés párt ötven százaléknyi szavazattal juthat mandátumhoz, míg a „szerencsétlen”, peches párt ugyanannyi (tehát ötven százaléknyi) szavazattal sem szerez helyet. A továbbiakban a küszöbértéket *T* betűvel fogjuk jelölni.

Az eddigiekben tárgyalt küszöböket nevezhetjük *implicit küszöböknek*, mivel létüket, nagyságukat az adott eljárás szerkezete, „első logikája” határozza meg, és ezeket nem szabad összekevernünk az *adminisztratív – explicit – küszöb* fogalmával. Ez utóbbi azt a szavazatarányt jelenti, amely alatti szavazattal a pártok azért nem juthatnak képviselőhöz többmandátumos kerületekben, mert a választási jogszabályok ezt így írják elő. Ez az érték tehát nem az

adott eljárástól, hanem a – jogot teremtő – politikai akarattól függő bekerülési küszöböt jelent. A példa kedvéért: Németországban 5%, Svédországban, Magyarországon 1990-ben 4%, 1994-ben 5%, Dániában 2% az adminisztratív küszöb nagysága, míg több olyan ország létezik, ahol nem írnak elő adminisztratív bekerülési küszöböt a pártok számára.

Választási eljárások

A választási eljárásokat sokféleképpen lehet csoportosítani. Az egyik technikai jellegű felosztási mód alapján elkülöníthetjük egymástól az *egymandátumos*, illetve a *többmandátumos választási eljárásokat*. Az előbbieken során csak egyetlen, utóbbiak esetén egyszerűen több alternatíva kiválasztása a cél. Mivel a politikai választási rendszerek szempontjából érdekesebbek a többmandátumos eljárások, ezért a továbbiakban ezekkel a módszerekkel foglalkozunk. Az egymandátumos választási eljárások közül a politikai életben a pozicionális módszereket szokás alkalmazni. Ha egy választási rendszerben létezik legalább egy olyan választókerület, ahol több mandátumot osztanak ki, akkor ott az egymandátumos kerületekben bevezetett választási eljárásoktól eltérő módszert kell alkalmazni. Az eljárások ismertetése előtt tisztáznunk kell egy – csak a többmandátumos választókerületekkel kapcsolatban használt – fogalom jelentését.

Kvóta

A többmandátumos választási eljárások egy csoportjában fontos szerepet kap a *kvóta* fogalma. (Ezzel azonos értelemben használják olykor – nem mindig szabatos módon – az eljárás, képlet, formula, osztó fogalmait is.) Általános megfogalmazásban kvótán egy adott kerületben a pártok által egy mandátum megszerzéséért „fizetendő” szavazatmennyiséget értik. Mi itt négy, gyakran használt kvóta értelmezését mutatjuk be.

1. Hare kvóta (1857)

Értéke egyenlő a szavazatok és a mandátumok hányadosának egész részével.

$$q = \left\lfloor \frac{v}{m} \right\rfloor$$

A később bemutatandó eljárások közül ezt a kvótaértéket használják pl. a legnagyobb maradék módszerében.

2. Droop kvóta (1868)

A szavazatok számát elosztják a mandátumok számának eggyel növelt értékével, a hányadosnak veszik az egész részét és hozzáadnak egyet.

$$q = \left\lfloor \frac{v}{m+1} + 1 \right\rfloor$$

A Droop kvótát alkalmazzák az átruházható szavazat vagy a legnagyobb maradék módszerében.

3. Hagenbach-Bischoff kvóta

A szavazatok számát elosztják a mandátumok számának eggyel növelt értékével és a hányadosnak veszik az egész részét.

$$q = \left\lfloor \frac{v}{m+1} \right\rfloor$$

A Hagenbach-Bischoff kvótát alkalmazzák a Hagenbach-Bischoff vagy olykor a legnagyobb maradék módszerében.

4. Imperiali kvóta

Ebben az esetben a szavazatok számát a mandátumok kettővel növelt értékével osztják el.

$$q = \left\lfloor \frac{v}{m+2} \right\rfloor$$

A kvóta a legnagyobb maradék módszerének imperiali változatához tartozik.

Példáink

A különféle választási eljárások bemutatása során szemléltető példákat fogunk alkalmazni. Mivel a politikai választások terén a választható alternatívákat az egyes pártok, illetve képviselőjelöltek jelentik, a továbbiakban a versengő pártok, illetve jelöltek számát p -vel, a választók által az egyes pártokra, illetve képviselőjelöltekre leadott szavazatszámokat v_i -vel, az összes szavazatot v -vel fogjuk jelölni.

A továbbiakban nagy betűkkel fogjuk jelölni az alternatívákat. Konkrét példánkban – ahol ez lehetséges – feltesszük, hogy 6 párt versenyez 200 szavazat megszerzéséért (tehát $p = 6$, $v = 200$), illetve a pártok között az alábbi szavazateloszlást tételezzük:

	A párt	B párt	C párt	D párt	E párt	F párt
szavazat	76	70	15	14	13	12

Az A, B, C stb. alternatívák rendezését a következő módon jelöljük: ABC amely azt jelenti, hogy A alternatíva jobb, mint B, B pedig jobb, mint C stb.

Az egyes eljárások bemutatása után bemutatjuk, hogy az adott eljárás milyen módosulást eredményezne az 1994-es parlament összetételében. Számításaink a *BME Szociológia Tanszékén* kifejlesztett, *Polis* nevű, választási módszereket modellező rendszer segítségével készültek. Ez a rendszer lényegében a jelenlegi választási rendszer összes lehetséges módosításának hatását képes végigszámolni.

Több mandátumos választási eljárások

A következőkben nézzük meg a legismertebb, leggyakoribb többmandátumos választási eljárásokat! A különböző eljárások algoritmusainak jellemzéséhez felhasználjuk a különböző küszöbértékeket is.

1. Legnagyobb maradék módszer

A legnagyobb maradék módszere (largest remainder method) gyakori többmandátumos székallokációs formula. A mandátumszétosztás két lépésben történik meg. Először kiszámolnak egy kvótaértéket, és a pártok annyi mandátumot kapnak, ahány egész számot ad a szavazatuk és a kvóta hányadosa (ezek „teljes értékű” mandátumok, amelyekért tehát teljes kvótányi szavazattal fizettek a pártok). Ezek után történik meg a maradékmandátumok elosztása. A második fordulóban már egyik pártnak sincs kvóta feletti szavazata. Az első körben fel nem használt (maradék vagy a kvótánál kisebb) szavazatokat nagyság szerinti sorrendbe állítva (innen a név: „a legnagyobb maradék módszere”), annyi párt kap még egy-egy mandátumot, ahány mandátum maradt az első menet után. (Ekkor már nyilvánvalóan a kvóta értékénél kisebb szavazattal lehet man-

dátumot nyerni, sőt ezeket a mandátumokat gyakorlatilag egyre kevesebb szavazattal lehet megszerezni.)

1. 1. Eredeti legnagyobb maradék módszer

A kvótaként a Hare kvóta értékét használják, de alkalmazzák még a Droop kvótát is (a Hare kvóta értéke jelen esetben: $200/10 = 20$). Az következő táblázatban bemutatjuk, hogy az eljárás példaadatainkból kiindulva hogyan osztja szét a mandátumokat az egyes pártok között. (A maradékszavazatok szerinti mandátumszétosztás fordulójában a mandátumhoz jutó pártok töredékszavazatainak a számát kiemeljük.)

<i>Hare kvóta = 20</i>	<i>A párt</i>	<i>B párt</i>	<i>C párt</i>	<i>D párt</i>	<i>E párt</i>	<i>F párt</i>
szavazat	76	70	15	14	13	12
elnyert mandátum kvóta szerint	3	3	0	0	0	0
maradék szavazat	16	10	15	14	13	12
elnyert mandátum maradék szerint	1	0	1	1	1	0
elnyert mandátum összesen	4	3	1	1	1	0

Az első menetben a kvóta feletti szavazatokkal rendelkező pártok (jelen esetben az A és a B párt) kaptak csak mandátumokat (három-három), majd a maradékszavazatok nagyságrendbe állítása után a maradék négy mandátumot kapta meg négy párt (az A, a C, a D és az E párt).

Az eljáráshoz tartozó küszöbök az alábbi képletekkel számolhatók ki:

bekerülési küszöb:

$$T_r = \frac{v}{mp}$$

kizárási küszöb:

$$T_e = \frac{v}{m+1} \quad \text{ha } (p-1) > m$$

$$T_e = \frac{v(p-1)}{mp} \quad \text{ha } (p-1) \leq m$$

Példánkban a reprezentációs küszöb értéke: $T_r = 4$. A következő táblában bemutatunk egy olyan szavazateloszlást, amely azt a le-

hetséges esetet szemlélteti, amikor az egyik párt (példánkban a C párt) a reprezentációs küszöb értékének megfelelő szavazattal szerez mandátumot. A második menetben C és D pártok között „sorolni lehet”, és ennek során C „lett” a kedvezményezett.

	<i>A párt</i>	<i>B párt</i>	<i>C párt</i>	<i>D párt</i>	<i>E párt</i>	<i>F párt</i>
szavazat	83	63	24	4	23	3
elnyert mandátum kvóta szerint	4	3	1	0	1	0
maradék szavazat	3	3	4	4	3	3
elnyert mandátum maradék szerint	0	0	0	1	0	0
elnyert mandátum összesen	4	3	1	1	1	0

Látható, hogy a C párt – szemben a többi párttal, amelyek egy-egy mandátumért 20-20 szavazattal „fizettek” – „nagyon kicsi” (4) szavazatszámmal tudott mandátumhoz jutni.

Eredeti példánkban a kizárási küszöb értéke: $T_c = 16$. A következő táblánk egy olyan eloszlást mutat meg, amelyben a C párt éppen azért nem kap meg egy mandátumot, mert pontosan a kizárási küszöb értékével egyenlő szavazattal rendelkezik, és számára kedvezőtlen a szavazatok eloszlása, illetve a második menetben kialakult döntetlen miatt, a C és E pártok között tartott sorsoláson az E párt a „kedvezményezett”).

	A párt	B párt	C párt	D párt	E párt	F párt
szavazat	57	37	36	37	16	17
elnyert mandátum kvóta szerint	2	1	1	1	0	0
maradék szavazat	17	17	16	17	16	17
elnyert mandátum maradék szerint	1	1	0	1	1	1
elnyert mandátum összesen	3	2	1	2	1	1

A példa jól szemlélteti az eljárás második fordulójában rejlő aránytalanságot („igazságtalanságot”, ellentmondásosságot): a gyakorlatilag azonos szavazattal rendelkező pártok közül végső soron az alkalmazott tie-break szabály alapján „kell” egy pártot „kiejteni”.

Az előzőek alapján könnyen belátható: az eljárás olyan, hogy nem veszi figyelembe a „múltat”, tehát nincs semmi kapcsolat az első, illetve második elosztási kör eredményei között. A legnagyobb maradék elve szerint a második körben bárki (kis párt, nagy párt egyaránt) nyerhet mandátumot. A szavazatok „szerencsés” eloszlásának, tehát a véletlennek ezáltal nagyobb a szerepe. A mandátumokért „fizetendő” átlagos szavazatmennyiség jelentősen eltérhet egymástól. Ha pl. az egyik párt szavazatszáma pontosan egész számú többszöröse a kvótának, akkor a mandátumaiért fizetett átlagos szavazat értéke megegyezik a kvóta értékével:

$$q = \left\lfloor \frac{v}{m} \right\rfloor$$

A szavazatok szerencsés alakulása esetén viszont előfordulhat, hogy egy másik párt a reprezentációs küszöbhez közeli értékkel jut mandátumhoz (sőt az is lehetséges, hogy ez lesz az egyetlen mandátuma). Optimális esetben viszont a „szerencsés” párt átlagos szavazat-kifizetése:

$$T_{\text{átlag}} = \frac{v}{m(p-1)}$$

Tehát egy mandátumért átlagosan éppen a $(p - 1)$ -ed résznyi szavazattal fizet a második párt, mint az első. Ha pl. 3 pártot, 5 mandátumot és 100 szavazatot veszünk (az X-Y-Z pártok közti 80-10-10-es szavazatmegoszlással), akkor az X párt 4, az Y párt – a döntetlen miatt Y és Z párt között sorsolást alkalmazva – 1 mandátumot kapna, a Z párt pedig egyet sem. A pártok által az átlagos mandátumért fizetendő szavazatmennyiség ekkor X esetében 20, Y esetében 10 lenne. A legnagyobb maradék módszerének ezen vonása nyilvánvalóan az eljárás kritizálható eleme.

1. sz. táblázat: a megyei listán a legnagyobb maradék módszer

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	53	7	209	54.1
SZDSZ	16	28	25	69	17.9
MDF	5	18	15	38	9.8
FKGP	1	14	11	26	6.7
KDNP	3	5	14	22	5.7
FIDESZ	0	7	13	20	5.2
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	125	85	386	100

2. sz. táblázat: a megyei listán a legnagyobb maradék módszer;
Droop-kvótával

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	53	7	209	54.1
SZDSZ	16	28	25	69	17.9
MDF	5	18	15	38	9.8
FKGP	1	14	11	26	6.7
KDNP	3	5	14	22	5.7
FIDESZ	0	7	13	20	5.2
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	125	85	386	

3. sz. táblázat: a megyei listán a legnagyobb maradék módszere,
Hare-kvótával

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	48	7	204	52.8
SZDSZ	16	27	26	69	17.9
MDF	5	12	22	39	10.1
FKGP	1	9	16	26	6.7
KDNP	3	4	17	24	6.2
FIDESZ	0	5	17	22	5.7
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	105	105	386	

4. sz. táblázat: a megyei listán a legnagyobb maradék módszere, országos listán a Droop-kvótával

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	53	10	212	54.9
SZDSZ	16	28	22	66	17.1
MDF	5	18	14	37	9.6
FKGP	1	14	12	27	7.0
FIDESZ	0	7	15	22	5.7
KDNP	3	5	12	20	5.2
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	125	85	386	

5. sz. táblázat: a megyei listán a legnagyobb maradék módszere, országos listán a Hare-kvótával

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	53	8	210	54.4
SZDSZ	16	28	26	70	18.1
MDF	5	18	13	36	9.3
FKGP	1	14	10	25	6.5
KDNP	3	5	16	24	6.2
FIDESZ	0	7	12	19	4.9
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	125	85	386	

1. 1. Imperiali formula

A legnagyobb maradék eljárásnak az olasz választási rendszerben alkalmazott változata a kisebb pártok kedvezményezését kívánta biztosítani azzal, hogy a kvótát kisebbitette. Az eljárás – ahogyan ezt az elnevezése is sejtetni engedi – az Imperiali kvótát használja a mandátumelosztás első menetében, míg a maradékmandátumokat a maradékszavazatok nagyság szerinti sorrendjében osztja szét.

Az olasz gyakorlatban a területi listákon a kvóta szerinti elosztás után megmaradt mandátumokat végül is nem osztják szét a maradékszavazatok szerint, hanem mind a maradékmandátumokat, mind a maradékszavazatokat felviszik az országos szintre, ahol egy újabb összesítés után történik meg a végleges mandátumallokálás.

Példánkban természetesen – a szemléltetés kedvéért – az eredeti „elméleti” modellt mutatjuk be, vagyis „szétosztjuk” a maradékmandátumokat is.

Imperiali kvóta = 17	A párt	B párt	C párt	D párt	E párt	F párt
szavazat	76	70	15	14	13	12
elnyert mandátum kvóta szerint	4	4	0	0	0	0
maradék szavazat	8	2	15	14	13	12
elnyert mandátum maradék szerint	0	0	1	1	0	0
elnyert mandátum összesen	4	4	1	1	0	0

A táblázatra tekintve látható, hogy az Imperiali módszernek ugyanaz a végeredménye, mint ami a legnagyobb maradék módszerének volt. Ez persze nem igazán meglepő, hiszen mégiscsak ugyanarról a módszerről van szó, de azért azt meg kell jegyeznünk, hogy ha „életközelibb” adatokat (vagyis sokkal nagyobb számértékeket) használtunk volna, akkor bizonyosan mutatkozott volna némi eltérés. Az eljárás küszöbértékeit az alábbi függvények segítségével számolhatjuk ki:

reprezentációs küszöb:

$$T_r = \frac{v}{m(p+2)}$$

kizárási küszöb:

$$T_e = \frac{v}{m+1} \quad \text{ha } (p-1) > m$$

$$T_e = \frac{v(p-1)}{m(p+2)} \quad \text{ha } (p-1) \leq m$$

Egyes szerzők szerint az Imperiali módszer a kisebb pártokat részesíti előnyben: a kvóta csökkenése miatt megkönnyíti az első szék megszerzését.

Bár a módszer valamelyest valóban kedvezhet a kisebb pártoknak, de ez a hatása azonban – megítélésünk szerint – nem annyira jelentős. A kvóta csökkentése mindegyik pártot egyaránt érinti, így ez a csökkenés csak annyiban kedvezhet a kisebb pártoknak, hogy

a második menetben megnövekedhet a maradékszavazatainak a száma. Az utolsó mandátum megszerzéséért tehát – megint csak szerencsés esetben – kedvezőbb helyzetben lehetnek.

6. sz. táblázat: a megyei listán az Imperiali-kvóta

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	59	6	214	55.4
SZDSZ	16	34	19	69	17.9
MDF	5	20	12	37	9.6
FKGP	1	16	9	26	6.7
KDNP	3	6	11	20	5.2
FIDESZ	0	7	11	18	4.7
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	142	68	386	

7. sz. táblázat: az országos listán az Imperiali-kvóta

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	53	9	211	54.7
SZDSZ	16	28	23	67	17.4
MDF	5	18	15	38	9.8
FKGP	1	14	11	26	6.7
FIDESZ	0	7	14	21	5.4
KDNP	3	5	13	21	5.4
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	125	85	386	

A táblázatra tekintve látható, hogy az Imperiali módszer végeredménye eltér a legnagyobb maradék módszer eredményétől.

2. Legnagyobb átlag módszer

A legnagyobb átlag módszere a többmandátumos választási eljárások másik elterjedt formája. A mandátumok szétosztása elméletileg annyi lépésben zajlik, ahány mandátum van az adott kerületben. A „legnagyobb átlag” kifejezés arra utal, hogy minden egyes mandátum kiosztásakor az a párt kapja meg az adott mandátumot, amelyik az általa addig elnyert, plusz a kérdéses mandátumért „átlagban a legtöbb szavazatot fizeti”, azaz amely párt esetében a legnagyobb az általa kapott szavazatok és az addig elnyert mandátumok

eggyel növelt értékének hányadosa. Az érthetőség kedvéért nézzünk át néhány lépést egy fiktív példa segítségével! Az első lépésben még egyik párt sem kapott mandátumot, tehát a legelső mandátumot a legtöbb szavazattal rendelkező párt kapja. A második lépésben kiosztható mandátumért a „nyeretlen” pártok még a teljes szavazatukkal tudnak fizetni, míg az előző lépésben „nyertes” pártnak ekkor már két mandátumért kell fizetnie a reá eső szavazatokkal, így egy mandátumért átlagosan a szavazatai felével fizethet csak. A második körben tehát a legnagyobb átlagot abból a számsorból kell kiválasztani, amely a „nyertes” párt szavazatainak feléből, illetve a többi párt össz-szavazataiból áll. A harmadik lépésben ugyanezt a logikát követve számítják ki a pártok átlagait, és ugyanígy állapítják meg a harmadik kör legnagyobb átlagát. És nyilvánvalóan hasonló módon haladnak tovább mindaddig, amíg van kiosztható mandátum. A módszer „célja” nyilván az, hogy az eljárás végén (pontosabban az egész eljárás során) a pártoknak megközelítőleg ugyanannyi szavazatba kerüljön az „átlagos mandátumuk”.

2. 1. D'Hondt módszer

A legnagyobb átlag módszerét *Victor d'Hondt* belga tanár dolgozta ki 1878-ban, ezért ezt a választási eljárást gyakran csak d'Hondt módszerként említik.

Az eljárást szemléltető táblázatunkban minden egyes lépés eredményét feltüntetjük, és az adott lépésben mandátumot szerzett párt „nyertes értékét”, azaz adott forduló „legnagyobb átlagát” kiemeléssel jelezzük.

	A párt	B párt	C párt	D párt	E párt	F párt
szavazat	76	70	15	14	13	12
1. lépés	76	70	15	14	13	12
2. lépés	38	70	15	14	13	12
3. lépés	38	35	15	14	13	12
4. lépés	25	35	15	14	13	12
5. lépés	25	21	15	14	13	12
6. lépés	19	21	15	14	13	12
7. lépés	19	17	15	14	13	12
8. lépés	15	17	15	14	13	12
9. lépés	15	14	15	14	13	12
10.lépés	15	14	7	14	13	12
mandátum	5	4	1	0	0	0

Megjegyezzük, hogy a 9. és 10. lépésben ugyanannyi volt az A párt, illetve a C párt eredménye (legnagyobb átlaga). Emiatt a 9. lépésben elvileg szükség lett volna valamilyen döntetlentörő szabályra. Ezt azért nem alkalmaztuk, mert látható volt, hogy az ekkor „vesztes” párt (jelen esetben az A) a következő (10.) lépésben megkapja a mandátumát. Ha csak 9 mandátumot lehetett volna elosztani ugyanilyen feltételek mellett, akkor már ténylegesen szükség lett volna egy tie-break szabály felvételére.

Az eljárásra kiszámolható küszöbök képletei:

bekerülési küszöb:

$$T_r = \frac{(v-1)}{m+p-1}$$

kizárási küszöb:

$$T_e = \frac{v}{m+1}$$

Az eljárásnak van „emlékezete”, ami azt jelenti, hogy az egyes pártok számára a mandátumok megszerzése az egymás utáni lépésekben nem független egymástól. Tulajdonképpen bármelyik lépésre ugyanúgy igaz, de nyilván csak a teljes algoritmusra nézve igazán érdekes az a tény, hogy az eljárás afelé konvergál, hogy az egyes pártok által a megszerzett mandátumaikért fizetett átlagos szavazatmennyiség a lehető legközelebb essen egymáshoz, azaz a pártok átlagosan minél inkább ugyanannyit fizessenek egy-egy mandátumért, mint a többiek. Bár elméletileg semmi jelentősége nincs, de azért megjegyezzük, hogy a gyakorlatban nincs szükség a mandátumok számával egyenlő sorral rendelkező táblázatra az eredmény kiszámításához. A ténylegesen alkalmazott eljárás az, hogy a sorozatos (pozitív egész számokkal történő) osztásokkal előállított értékek közül egyszerűen kiválasztják az m legnagyobbat a táblázatból.

8. sz. táblázat: a megyei listán a D'Hondt-módszer

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	69	4	222	57.5
SZDSZ	16	41	18	75	19.4
MDF	5	18	12	35	9.1
FKGP	1	14	8	23	6.0
KDNP	3	5	8	16	4.1
FIDESZ	0	5	8	13	3.4
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	152	58	386	

2. 2. Hagenbach-Bischoff módszer

A *Hagenbach-Bischoff* módszert a szakirodalomban hol a legnagyobb átlag, hol a legnagyobb maradék módszerének egy változataként említik. Az „ellentmondásos” megítélés oka az eljárás azon vonása lehet, hogy a Hagenbach-Bischoff módszer két mandátumallokáló részből áll, és ez a két rész eltérő logikán alapul. Az első részben a Droop kvóta szerint kapnak a pártok mandátumokat, majd a megmaradt mandátumokat a d'Hondt módszer logikája szerint osztják szét a pártok között. Az eljárást szemléltető tábla a következő:

	A párt	B párt	C párt	D párt	E párt	F párt
szavazat	76	70	15	14	13	12
elnyert mandátum kvóta szerint	3	3	0	0	0	0
2. rész 1 lépés	19	17	15	14	13	12
2. rész 2 lépés	15	17	15	14	13	12
2. rész 3 lépés	15	14	15	14	13	12
2. rész 4 lépés	15	14	7	14	13	12
elnyert mandátum a 2.menetben	2	1	1	0	0	0
elnyert mandátum összesen	5	4	1	0	0	0

A módszer nem igazán elterjedt, így kevesebb ismeret halmozódott fel róla a szakirodalomban. Egyes szerzők szerint ez az eljárás kedvez a kisebb pártoknak.

9. sz. táblázat: a megyei listán a Hagenbach-Bischoff-módszer

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	53	10	212	54.9
SZDSZ	16	28	22	66	17.1
MDF	5	18	14	37	9.6
FKGP	1	14	12	27	7.0
FIDESZ	0	7	15	22	5.7
KDNP	3	5	12	20	5.2
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	125	85	386	

10. sz. táblázat: az országos listán a Hagenbach-Bischoff-módszer

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	53	7	209	54.1
SZDSZ	16	28	25	69	17.9
MDF	5	18	15	38	9.8
FKGP	1	14	11	26	6.7
KDNP	3	5	14	22	5.7
FIDESZ	0	7	13	20	5.2
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	125	85	386	

3. Sainte-Laguë módszer

Az általunk bemutatott adatok is ezt szemléltetik, de elméletileg is igazolható, hogy a d'Hondt módszer a nagy pártoknak teremt kedvezőbb helyzetet. A kisebb pártok „segítése” végett az észak-európai országokban kidolgozták, majd be is vezették – a kitervelőjéről elnevezett – *Sainte-Laguë* módszert (1910).

3. 1. Eredeti Sainte-Laguë formula

Az eljárás logikája, algoritmus a d'Hondt módszeréhez hasonló, „csak” annyiban tér el attól, hogy az osztószámok nem a pozitív egész, hanem a pozitív páratlan egész számok. Ez a különbség persze elég komoly változást okoz a mandátum-elosztás végeredményében – valóban a kisebb pártok javára. Az eredeti Sainte-Laguë eljárás során mindvégig a páratlan egész számokkal osztanak, míg az eljárás módosított formáiban az első osztó értékét változtatják.

Legelőször nézzük át a mandátumelosztási táblázatot az eredeti esetre vonatkozóan (amikor tehát az első osztó értéke 1)!

	A párt	B párt	C párt	D párt	E párt	F párt
szavazat	76	70	15	14	13	12
osztó: 1	76	70	15	14	13	12
osztó: 2	25	23	5	4	4	4
osztó: 3	15	14	3	2	2	2
osztó: 4	10	10	2	2	1	1
mandátum	3	3	1	1	1	1

A tábla hatásosan szemlélteti a Sainte- Laguë eljárásnak azt a vonását, hogy az a kisebb pártokat támogatja. Mindez egyébként azért van, mert a módszer azzal könnyíti meg az első mandátumok megszerzését, hogy minden további mandátum elérését megnehezíti (hiszen az osztók „kétszeres” ütemben növekednek).

Az eljárás küszöbértékeit megadó képletek az alábbiak:

bekerülési küszöb:

$$T_r = \frac{v}{2m + p - 2}$$

kizárási küszöb:

$$T_e = \frac{v}{m + 1} \quad \text{ha } (p - 1) > m$$

$$T_e = \frac{v}{2m - p + 2} \quad \text{ha } (p - 1) \leq m$$

11. sz. táblázat: a megyei listán a Sainte Laguë módszer, osztó: 1

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	55	4	208	53.9
SZDSZ	16	34	16	66	17.1
MDF	5	24	11	40	10.4
FKGP	1	18	8	27	7.0
KDNP	3	11	9	23	6.0
EIDESZ	0	10	10	20	5.2
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	152	58	386	

12. sz. táblázat: az országos listán a Sainte Laguë módszer, osztó: 1

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	53	7	209	54.1
SZDSZ	16	28	25	69	17.9
MDF	5	18	15	38	9.8
FKGP	1	14	11	26	6.7
KDNP	3	5	14	22	5.7
FIDESZ	0	7	13	20	5.2
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	125	85	386	

3. 2. Módosított Sainte-Laguë formulák

Az eredeti Sainte-Laguë formula nemcsak elméletileg kedvezett a „kicsiknek”. A módszer tényleges alkalmazása során is egyértelműen előnyben részesítette a kisebb pártokat. Ennek következtében sok kis párt jelent meg a politikai porondon. Ezt a „szétaprózódási” folyamatot elkerülendő keresni kezdték azt a kezdőértéket, amellyel felválthatnák az eredeti Sainte-Laguë eljárásban első osztóként szereplő 1 értéket egy nagyobb számmal. Az első osztó értékének növelésével ugyanis az első mandátum megszerzését lehet megnehezíteni. Így aztán első osztóként bevezettek 1,2; 1,4; 1,5 értékeket.

Nézzük meg először azt az esetet, amikor az első osztó 1 helyett 1,4!

	A párt	B párt	C párt	D párt	E párt	F párt
szavazat	76	70	15	14	13	12
osztó: 1,4	54	50	10	10	9	8
osztó: 3	25	23	5	4	4	4
osztó: 5	15	14	3	2	2	2
osztó: 7	10	10	2	2	1	1
mandátum	4	4	1	1	0	0

13. sz. táblázat: a megyei listán a Sainte Laguë módszer,
osztó: 1,4

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	63	3	215	55.7
SZDSZ	16	39	16	71	18.4
MDF	5	21	12	38	9.8
FKGP	1	15	8	24	6.2
KDNP	3	7	9	19	4.9
FIDESZ	0	7	10	17	4.4
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
Összesen	176	152	58	386	

14. sz. táblázat: az országos listán a Sainte Laguë módszer,
osztó: 1,4

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	53	7	209	54.1
SZDSZ	16	28	25	69	17.9
MDF	5	18	15	38	9.8
FKGP	1	14	11	26	6.7
KDNP	3	5	14	22	5.7
FIDESZ	0	7	13	20	5.2
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
Összesen	176	125	85	386	

Egyáltalán nem meglepő módon a példa azt szemlélteti, hogy a módszer beváltja a „hozzá fűzött reményeket”, hiszen a kis pártok számára a megemelt küszöb valóban megnehezíti az első mandátum megszerzését. Mivel a „magnövelt osztás” a nagyobb pártokat sújtja a leginkább, a módosított Sainte-Laguë módszer a közepes pártokat „preferálja”.

A következő táblázatban az első osztó értékét 1,2-nek vettük. Mivel többszörös döntetlen helyzet alakult ki, és a mandátumelosztáskor valóban szükség volt tie-break szabályra, ezért egy sorsolási sorrendet vettünk fel a táblába.

	A párt	B párt	C párt	D párt	E párt	F párt
szavazat	76	70	15	14	13	12
osztó: 1,2	63	58	12	11	10	10
osztó: 3	25	23	5	4	4	4
osztó: 5	15	14	3	2	2	2
osztó: 7	10	10	2	2	1	1
sorolási sorrend	6	1	2	3	5	4
mandátum	3	4	1	1	0	1

15. sz. táblázat: a megyei listán a Sainte Laguë módszer,
osztó: 1,2

Párt	Egyéni	Megyei lista	Országos lista	Összesen	Arány (%)
MSZP	149	55	1	205	53.1
SZDSZ	16	34	19	69	17.9
MDF	5	24	10	39	10.1
FKGP	1	18	7	26	6.7
KDNP	3	11	10	24	6.2
FIDESZ	0	10	11	21	5.4
Agrárszövetség	1	0	0	1	0.3
Köztársaság Párt	1	0	0	1	0.3
összesen	176	152	58	386	

Bár a tábla adatai nem igazán meggyőzően mutatják, de elég egyértelmű, hogy az első osztó csökkentése újra a kisebb pártok kedvezőbb helyzetbe kerülését eredményezi.

*****

Miután áttekintettük a fontosabb többmandátumos választási eljárásokat, érdemes összehasonlítani ezek eredményeit egymással. Nézzük meg azt, hogy a különböző eljárások milyen mandátumelosztást produkáltak ugyanabból a szavazateloszlásból kiindulva!

16. sz. táblázat: az egyes módszereket megyei listán alkalmazva a parlamenti helyek pártok közötti százalékos megoszlása.

	MSZP	SZDSZ	MDF	FKGP	FIDESZ	KDNP
legnagyobb maradék módszere	54,1	17,9	9,8	6,7	5,2	5,7
Imperiali módszer	55,4	17,9	9,6	6,7	4,7	5,2
d'Hondt módszer	57,5	19,4	9,1	6,0	3,3	4,1
Hagenbach-Bischoff módszer	54,9	17,1	9,6	7,0	5,2	5,7
Sainte-Laguë módszer; osztó: 1	53,9	17,1	10,4	7,0	5,2	6,0
Sainte-Laguë módszer; osztó: 1,4	55,7	18,4	9,8	5,2	4,4	4,9
Sainte-Laguë módszer; osztó: 1,2	54,1	17,9	9,8	6,7	5,2	5,7

Korábban már utaltunk arra, hogy a bemutatott példáinkra támaszkodva nem szabad messzemenő következtetéseket levonni a különböző eljárásokra vonatkozóan. A fenti táblázat adatainak összehasonlítása így – véleményünk szerint – egyetlen következtetés levonására nyújt lehetőséget: elég meggyőzően szemlélteti azt a tényt, miszerint a különböző eljárások ugyanabból az állapotból eltérő végeredményeket hoznak ki. Mindez már csak azért is különösen érdekes, mert akkor is igaz volt ez, amikor nagyon kicsi számokkal dolgoztunk, ami miatt eleve nehezebb különböző kimeneteket elérni (mivel az alacsonyabb számosságú kiinduló adatok esetén kisebb az elméletileg lehetséges végeredmények száma).

4. Átvihető szavazat módszere

Az eddigiekben tárgyalt eljárásoktól egy alapvető szempontban különbözik a következő választási eljárás. Ebben ugyanis nem kategorikus, hanem ordinális szavazatokra alapozzák a székelosztási algoritmust.

Az eljárást a mandátumos (választóköri) szavazás megjavításának szándékával alkották a múlt század első harmadában (*Gergonne* 1820, *Hill* 1820). A cél mandátumos szavazás olyan módosítása volt, hogy az arányos képviselő elvét is többé-kevésbé kielégítse. Azóta számos szerző foglalkozott az eljárással és több országban (Írország, Málta, Ausztrália) kísérleteztek bevezetésével.

Megjegyezzük, hogy ez az egyetlen olyan eljárás, amely csak többmandátumos választókerület esetén értelmezhető. A korábban

ismertetett többmandátumos eljárások kvótái ebből az eljárásból származnak.

Az átvihető szavazat módszerének az alábbi változatait fejlesztették ki:

- egyszerű átvihető szavazat módszere
- Condorcet és az STV eljárás kombinációja
- területileg átvihető szavazat
- területileg átvihető szavazat más eljárással

Politikai következmények

A választási eljárásokkal, rendszerekkel foglalkozó szakirodalomban régóta kialakult, elfogadott és megszilárdult tipologizálások, osztályozások léteznek. Ezek az osztályozások általában az arányosság dimenziója mentén próbálják meg elkülöníteni egymástól a különböző választási eljárásokat, rendszereket. A legfontosabb kérdés az, hogy az adott választási rendszerben a pártok között szétosztott mandátumok összmandátumhoz kifejezett aránya mennyire közelíti meg az egyes pártokra leadott szavazatok arányát.

Douglas Rae például a szavazattípus, a kiosztható mandátumok száma és a választási formula alapján rendezte az általa vizsgált választási rendszereket, és az abszolút többségi, az egyszerű többségi, illetve az arányos típusokat különítette el. Vernon Bogdanor egyszerű többségi, abszolút többségi, „majdnem” arányos és arányos választási rendszereket határolt el egymástól.

Mi itt nem akarunk osztályozási problémákkal foglalkozni, de néhány mögöttes elv, a rendszerek értékelésekor felmerülő, fontos (politikai, technikai) szempont rövid tárgyalását szükségesnek tartjuk. Kezdjük először két olyan technikai kérdéssel, amelyeknek természetesen politikai vonzataik vannak.

Nem árt tudnunk, hogy a választási rendszerek arányosságát elvileg sokkal jobban biztosítani lehetne egyes elméletileg kidolgozott eljárások alkalmazásával, s ezekhez képest a gyakorlatban működő választási eljárások, rendszerek közti különbségeket csak másodlagosnak lehetne minősíteni. Ez az elvi lehetőség egyébként a szavazatok információtartalmának (azaz a szavazók által kifejezett preferenciarendezések teljességének) növelésében rejlik.

A politikai választások legnagyobb részükben a „lehető legkevesebb információ elvén” működnek, azaz a választók kategorikus szavazatokat adnak-adhatnak le. Ennek védelmében azt szokás felhozni,

hogy ezáltal egyszerűvé és az állampolgárok által áttekinthetővé válik a rendszer. Ettől persze az a tény tény marad, hogy a szavazók preferenciaszerkezetének, alternatíva-rangsorának nagyon durva közelítését adják azok az eljárások, amelyek a rangsor első elemével helyettesítik a teljes preferenciasort. Az elméleti eljárások zöme éppen ezért az összes lehetséges alternatíva feletti rendezésből indul ki, ami által a közösségi döntéshozatal valóban megalapozottabbá válhat. A teljes vagy legalább részleges rendezések effajta – nyilvánvaló – előnyével természetesen szemben áll ezen eljárások ama hátránya, hogy ezek az eljárások jóval bonyolultabbak és ezáltal kevésbé átláthatóak. Emiatt viszont természetesen megnő a manipuláció lehetősége is.

Nyilván nem teljesen független az előző kérdéskörtől, de elméletileg attól elválasztható az aggregálási eljárások szerkezetének problémája. E téren is a történetileg kialakult, a gyakorlatban ténylegesen alkalmazott eljárások állnak szemben az elméletileg megalkotott erősen (erősebben) matematizált eljárásokkal. Az átláthatóság, az egyszerűség, illetve a reprezentativitás kisebb foka áll a gyakorlati módszerek oldalán, míg az elméleti eljárások bonyolultsága mellett (illetve ellenére) a megalapozottabb eredmények ígérete szól.

A választási eljárások, választási rendszerek további értékelését azok bizonyos politikai következményeire figyelve végezhetjük el. A választási eljárásokat, rendszereket abból a szempontból is vizsgálhatjuk, hogy milyen mértékű politikai súlyt tesznek a politikai pártok vezetőire, illetve az egyes képviselőkre. Természetesen egy pillanatig sem gondoljuk azt, hogy a modern politikai életben megszüntethető, helyettesíthető lenne a politikai pártok vezetőinek, a karizmatikus politikusoknak a kitüntetett szerepe. Azt azonban látnunk kell, hogy a különféle választási rendszerek okoznak különbséget a pártvezérek, illetve az egyszerű képviselők közötti kapcsolatrendszerben.

Mindenekelőtt rögzítsük le, mik is lehetnek a politikai szavazások alternatívái? Lehet pártokra, lehet képviselőkre, illetve – amiről eddig még nem tettünk említést – lehet konkrét döntési alternatívákra szavazni. Utóbbi esetnek (ami voltaképp a közvetlen demokrácia döntési mechanizmusát jelenti) annak ellenére sem szabad túlzottan nagy jelentőséget tulajdonítanunk, hogy tudjuk jól, nem pusztán elméleti lehetőség (gondoljunk csak a svájci politikai rendszerre). A megvalósítás nehézségei praktikusán lehetetlenné teszik a

működését. A gyakorlatban marad tehát az – egyértelműen a pártvezérek dominanciáját adó – listás rendszer (amikor csak pártokra lehet szavazni), illetve a nagyobb képviselői autonómiát biztosító egyéni kerületi rendszer (amikor egyéni képviselők jelentik az alternatívákat). A tisztán listás rendszerben a pártlistákat összeállító vezetők egyértelműen és nyíltan uralják a politikai életet. Mivel ők szabhatják meg azt, kinek lehet egyáltalán esélye arra, hogy képviselő lehessen, a képviselők, képviselőjelöltek elsődlegesen tőlük éreznek függőséget, ami egyértelműen oligarchikus jellegűvé teszi a politikai életet. Az egyéni kerületi rendszerben némi ellensúlyt jelent az a közvetlenebb és nyíltabb, s ezáltal nehezebben letagadható függőség, ami a választókerület szavazói, illetve a megválasztott képviselő között létezik. Nem azt állítjuk itt, hogy ez a függőségi viszony lényegszerűen átalakítja a politikai kapcsolatokat (a modern politizálás elit-jellege, „cezarisztikus karaktere” ugyanúgy megmarad), de ez a lokális függőség mégiscsak beépít egy bizonyos ellensúlyt jelentő tényezőt a rendszerbe.

A választási rendszerek értékelésének egyik további fontos szempontját adja az a kérdés, vajon az adott rendszer milyen mértékben képes kormányképes parlament létrejöttét elősegíteni, a politikai stabilitást mennyire tudja biztosítani? Ezen szempont szerint az arányos rendszerek azok, amelyek kisebb mérvű politikai stabilitást tesznek lehetővé, mivel a társadalom politikai tagoltságát jobban kifejezve lehetővé teszik a kicsiny pártok parlamentbe kerülését. Ezért van az, hogy az arányos választási rendszerekben oly gyakran alkalmaznak adminisztratív bekerülési küszöbököt. Ezzel akarják ugyanis csökkenteni a parlament tagoltságát (töredezettségét) egyfelől, illetve a politikai stabilitást növelni másfelől. Az egyéni kerületi rendszerekben a kis pártok – a rendszer működési logikájából fakadóan – automatikusan kiesnek a versengések során, ezért e rendszerekben nem is jellemző a túlzottan tagolt pártstruktúra. A stabilitás makropolitikai szempontból fontosnak minősíthető értékével azonban ott áll szemben a rendszer innovativitásának kívánalma, az új politikai értékek, programok felszínre hozatalának, esetleg új személyek, pártok megjelenésének, a politikai rendszer változási, alkalmazkodási képességének kívánatossága. Ezek az elvárások pedig épp a stabilitás érdekében fontosnak tartott tényezőkkel, megfontolásokkal kerülnek, kerülhetnek ellentétbe.

A választási rendszerek eddig bemutatott jellemzőiből a rendszerek

egy további fontos következményét is levezethetjük. A listás és az egyéni kerületi rendszerek ugyanis eltérő módon teszik lehetővé a helyi politika létrejöttét. A listás rendszerek a konfliktusokat a nagypolitika felé, az országos szint irányába terelik, akadályozván ezzel a helyi politika létrejöttét. A kerületi rendszerben ezzel szemben némileg jobb esélyei vannak a helyi érdekek képviselőinek.

Végezetül meg kell említenünk az egymandátumos eljárások egy sajátos, technikai jellegű problémáját. Könnyen belátható, hogy az egymandátumos választási eljárások szükségszerűen nem tudják jól (értsd: arányosan) kifejezni a választópolgárok közösségének preferenciaszerkezetét. Az egymandátumos eljárások alkalmazásával – ad absurdum – még az is elképzelhető, hogy 49% szavazattal mandátum nélkül marad egy párt, míg az 51% szavazatot kapott párt megszerez minden mandátumot. Ez pontosan azért van így, mert ilyen esetekben csak egy alternatíva (azaz egyetlen jelölt) kiválasztására van lehetőség. Egy mandátumot, egy helyet pedig nem lehet arányosan elosztani. Az egymandátumos eljárásokkal csak nagyfokú konszenzus esetén lehet a közösség véleményét „arányosan” reprezentálni. Egymandátumos eljárás alkalmazása esetén csak azzal tudjuk az arányosságot növelni a parlamenti választások során, hogy

- csökkentjük a választási kerületek területét (miközben feltételezzük, hogy ezáltal egyre homogénabb preferenciaszerkezettel rendelkező szavazóközösséget kapunk); ezzel persze szükségszerűen növelni kell a mandátumok (tehát a megválasztandó testület tagjainak) számát,
- más „közösségképző” elvet alkalmazunk, pl. a nemzetiségi vagy a korporatív elvet, s ekkor újra csak azt kell feltételeznünk, hogy homogénebb közösséget „képzünk” ezáltal.

IRODALOM

- Arrow, K., *Social Choice and Individual Values*, New York, 1958.
- Black, Duncan, *The Theory of Committees and Elections*, Cambridge, Cambridge University Press, 1958.
- Bogdanor, V. (ed.), *The Backwell Encyclopedia of Political Institutions*,
- Bogdanor, Vernon - Butler, David (eds.), *Democracy and Elections. Electoral systems and their political consequences*, Cambridge Univ. Press, 1983.
- Brams, S.J. - Fishburn, P.C., Approval Voting, in: *American Political Science Review*, Vol. LXXII, (1978), pp. 831-847.
- Dodgson, C.L., A method of taking votes on ore than two issues, in: Black Duncan, *The Theory of Elections and Committees*, 1971, pp. 224-234.
- Droop, H.R., On methods of electing representatives, in: *Journal Statistical Soc.* Vol. 44, (1881), pp. 141-202.
- Fishburn, P.C., Paradoxes of voting, in: *American Political Science Review*, Vol. LXVIII, (1974), pp. 537-546.
- Hare, T., On the application of a newstatistical method to the ascertainment of the votes of majorities in a more exhaustive manner, in: *Journal Statistical Soc.*, Vol. 23, (1860), pp. 337-356.
- Hill, I.D., Some Aspects of Elections - to Fill One Seat or Many, in: *Journal of Royal Statistical Society.*, Vol. 151, Part 2, 1988, pp. 242-275.
- Lijphart, Arend, The political consequences of electorallaws, 1945-1985, in: *American Political Science Review*, Vol. LXXXIV, (1990), pp. 481-496.
- Lijphart, Arend - Gibberd, Robert W., Thresholds and Payoffs in List Systems of Proportional Representation, in: *European Journal of Political Research*, No. 5, 1977, pp.
- Mackie, T. - Rose, R., The Mechanics of Electoral Systems, in: *The International Almanach of Electoral History*, London, MacMillan, 1991, Appendix.
- Meek, B.L., A transferable voting system including intensity of preference, in: *Math. Sci. Hum.* Vol. 50, (1975), pp. 23-29.
- Niemi, R.G. - Riker, W.H., The Choice of Voting Systems, in: *Scientific American*, 234, (1976), pp. 21-27.

- Nurmi, Hannu, *Comparing Voting Systems*, Reidel, 1987.
- Rae, Douglas W., *The Political Consequences of Electoral Laws*, New Haven and London: Yale University Press, 1967.
- Rae, D.W. - Hanby, V. - Loosemore, J., Thresholds of Representation and Thresholds of Exclusion: An Analytic Note on Electoral Systems, in: *Comparative Political Studies*, No. 3, 1971, pp. 479-488.
- Riker, William H., *Liberalism Against Populism*, W.H. Freeman and Company, 1982.
- Rokkan, S., Elections: Electoral Systems, in: Shills, D.L. (ed.), *International Encyclopedia of Social Sciences*, New York: Macmillan and Free Press, 1968.
- Rokkan, S. - Hjellum, T., Norway: The Storting Election of September 1965, in: Pesonen, P. (ed.), *Scandinavian Political Studies*, Vol. 1, Helsinki: Academic Bookstore, New York: Columbia University Press, 1966.
- Schwartz, T., Rationality and the Myth of the Maximum, in: *Nous*, vol. VI, (1972), pp. 97-117.
- Straffin, P.D.Jr., *Topics in the theory of Voting*, Boston, Birkhäuser, 1980.
- Taagepera, R. - Laakso, M., Proportional Profiles of West European Electoral Systems, in: *European Journal of Political Research*, Vol. 8, No. 4, December, 1985.
- Weber, Max, *Gazdaság és társadalom*, KJK, 1987.
- Woodall, D.R., An impossibility theorem for electoral systems, in: *Discr. Mathematics*, Vol. 66, pp. 209-211.

